

VIGILIA

V. ÉVFOLYAM
1939 JÚNIUS

TARTALOM

FRANCIS THOMPSON: AZ ÉGI VÉREB

VÉGH GYÖRGY: Thompson
versének margójára

JUST BÉLA: Házibál

REZEK ROMÁN: Charles Péguy
világa

CHARLES PÉGUY: Boldogasz-
szony bucsuja

CHARLES PÉGUY: Gondolatok

DEMÉNY JÁNOS: Fehér Buda
(Magyar messiások)

TOLDALAGHY PÁL: Versek

TRISTAN DE ATHAYDE: Elfogad-
ható-e az eugenika?

RÓNAY GYÖRGY: 1919 (re-
gény)

KÖNYVEK

Rovatvezető: Rónay György

Posszonyi László: Mádéfalvi veszedelem — A könyvnap könyvei — Baráth Ferenc:
Keresztül-kasul az életemen — Lovass Gyula: Eszter hagyatéka — Déchy Liane:
Esőisten siratja Mexikót.

SZERKESZTIK:

POSSONYI LÁSZLÓ, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA

VIGILIA

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ, ARADI ZSOLT
ÉS RÓRAY GYÖRGY

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTIK

POSSONYI LÁSZLÓ, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA

FŐSZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

A magyar katolicizmus szépirodalmi havi folyóirata.
Megjelenik havonta 15-én, évi 800-1000 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre:
Romániában 400 lei, Csehszlovákiában 60 ck, egyéb külföldön 12 pengő.

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizományos: Cserépfalvi, Budapest, IV. kerület, Váci-utca 10. szám.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős.

Kéziratokat nem adunk vissza.

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban
és az IBUSZ pavillonjaiban

A VIGILIA régebben is igyekezett közvetlen kapcsolatban maradni előfizetőivel és olvasóival s ezért időnkint a folyóiratba ékelt kék lapon számolt be az elmúlt hónapok eredményeiről és vázolta a jövő hónapok terveit, feladatait. Ez történik most is, amikor az 1939. hatodik számát küldjük szét a megnagyobbodott ország városaiba és falvaiba.

Olvasóink valószínűleg észrevették, hogy január óta a *Vigilia* több súlyt helyez egyrészt a tisztán szépirodalmi, másrészt a jellegzetesen magyar vonatkozású alkotások közlésére, anélkül azonban, hogy teljesen elhanyagolná a hitvédelem, bölcséleti, aszketikus és misztikus tanulmányok közlését. Júniusi számunk is ezt bizonyítja: Francis Thompson hatalmas költeménye egyben misztikus írás is; s a szépirodalmi alkotások mellett ott van Demény János „Magyar Messiások” című írása. Az *eugenikáról* közölt alapvető tanulmány pedig azt bizonyítja, hogy a *Vigilia* bölcséleti és morális kérdésekben sem fél az állásfoglalástól.

A jövő útját a múlt és a jelen vonala mutatja: a külföldi katolikus irodalom alkotásai mellett igyekszünk több és több magyar szerzőt megszólaltatni; viszont „*Külföldi irodalom*” címmel új rovatot nyitunk, melyben — mintegy a hazai könyvrovat kiegészítéséül — beszámolunk a francia, angol, német, olasz, lengyel könyvpiac jelentős eseményeiről, könyvekről, melyek majd csak a jövőben vagy talán sohasem fognak magyarul megjelenni.

Kérjük előfizetőinket és olvasóinkat, hogy a *Vigiliá*-t a jövőben is igyekezzenek tovább támogatni. Terjesszék a lapot ismerőseik, barátaik körében, mert csak úgy tudjuk célunkat elérni, ha előfizetőink tábora növekszik. És a lap jelenlegi előfizetőit arra kérjük, szíveskedjenek az 1939. évi előfizetési díjukat a mellékelt csekk-lapon elküldeni.

Ha valaki új egész éves előfizetőt szerez, hálánk jeléül elküldjük neki az alábbi könyvekből azt, amelyiket óhajtja, a szerző aláírásával:

Aradi Zsolt: Az ég a rács mögött

Balla Borisz: A megsebzett

Harsányi Lajos: Zúgó Márton

Horváth Béla: Utolsó jelenések. Vigasztaló angyal

Just Béla: Hajnali kettő

Mécs László: Élőket nézek

Possonyi László: Üldözni fognak titeket

Rónay György: Modern francia líra

Sik Sándor: Pázmány

FRANCIS THOMPSON:

AZ ÉGI VÉREB

*Futottam én Előle éjek és napok során;
Futottam én Előle évek árkádján keresztül;
Futottam én Előle szellemeknek útvesztőin át;
S elbűjtam én Előle (mert az ördög volt a cimborám)
Mikor kacagtam és mikor pillámon pára rezdült.
Remény kecsegtetett és új erőre kaptam;
De elsüllyedtem, letaszítva szakadatlan
A tétovgó, vad Rettegés titáni tömlőcébe,
Nagy Lábai előtt, melyek követtek és üldöztek engem.*

*Nyugodtan ügetett nyomomban
Egyenletes volt lépte mindig,
Allandó gyorsasága, sürgetése sose fáradt,
És Léptei mind visszhangoznak és egy Hang visszhangzik menten,
Visszhangzik sürgetőbben, mint a Lábak.
„Elhagynak téged mind a dolgok, téged aki elhagysz Engem”*

*De fellebeztem én ez ellen, én a kitaszított,
A jó szíveknek ablakához, lenge függönyökhöz,
Ölelkező szerelmek ágazó indáihoz;
(Mert bár ismertem lángoló Szerelmét
Mely üldözött, rettegtem én:
Ha Ő enyém; nem lesz majd semmi más enyém.)
S mikor kitarult néha egy-egy ablak,
Jöttének vad szele mindig bevágta.
Lassú a Rettegés, ha már a Félő Gond üldözni indul:
Futottam én mindenhová és jártam a világ határain túl,
Betörtem én a csillagok aranyvert ajtaját.
Halk hangzavarral megzavartam
S csengőn dadogva énekeltem halvány dokkjait a holdnak.
Derengj, derengj fel hajnal és ó est, ne légy te rest,
Halk éj sűrű bozótja rejts el, tévútra Őt vezesd,
Hatalmas Kedvesem elől rejtsél el engem!*

Köröttem bontsd ki hát ködös fátylad, hogy Ő ne lásson engem!
 Szolgáit mind próbára tettem és
 Kudarcot is vallottam én, olyan hűségesek,
 Hívek Hozzá s irántam kis hitűek,
 Csalárd őszinteség jellemzi őket és derék csalárdság.
 A gyorsaságot könyörögtem minden gyors dologtól:
 Minden szelet megültem és erősen fogtam dús, metsző sörényüket,
 Akár végig söpörték őket, a lassan illanók,
 A kék azúr roppant füves lapályait;
 Akár a Mennydörgést vezetve,
 Visszhangoztatták kordéját az égen,
 S a vad rúgós paták alatt az ég szikrázott néha-néha —
 Lassú a Rettegés, ha már a Féltő Gond üldözni indul.

És változatlanul
 Egyenletes volt lépte mindig,
 Allandó gyorsasága, sürgetése sose járadt,
 Nyomomban voltak őket, az ádáz Lábak
 S mindent túlhangzó Hang visszhangzott:
 „Nem rejt el téged semmi már, ki Engemet nem rejtesz el.”

Ezért hát csak bolyongtam s többé nem kerestem őt
 Sem férfinak, sem szűznek arcán;
 Hanem kis gyermekek szemében.
 Az arcuk mintha válaszolna;
 Mellettem állnak őket, biztosan értem élnék!
 Aggódva fordulék feléjük
 S midőn gyermek-szemük megszépült hirtelen
 Kezdődő válaszuktól,
 Az angyalok előlem őket eltakarták.
 Nos hát ti többi gyermekek, Természet gyermeki
 Osszátok meg velem
 (Mondottam én) bizalmasságtokat;
 Hogy minden dolgot ünnepelni tudjak, összeforrvá véletek
 S kezem körétek fonva.
 Bolondozgatva — játszva
 Uralkodó-Anyánk zilált-zöld fűrtivel,
 Majd lakomázva

Övéle itt mozgófalú lakában,
 — A lak fölött kék dóm ível —
 S vad szomjam oltva gyermekes szokás szerint,
 Úritve kelyhét tiszta és siró harmatnak
 — Harmat fölött egy méh kering.”
 S ahogy szerettem volna, minden úgy lett:
 Elnyertem én bizalmukat
 S betörtem a titokzatos Természet ajtaját.
 Az ég felvillanó arcának
 Felfogtam összes röpke vallomásait;
 Megtudtam én, a felhők fel hogy' szállnak
 — Habok, mit vad tenger lihegve felhajt;
 Minden világra jöttel és minden múltóval
 Együtt lendültem én magasba és le véle hulltam;
 Velük a mennybe vagy pokolba vitt a hangulat.
 Én voltam az, aki a dolgokkal együtt sir és örül,
 Epedtem alkonyatkor,
 Mikor rezdültek már a gyertyák mind, elmúlt napunk körül
 És úgy szikráztak, mint a vas, kovács ha patkol.
 A reggel szép szemébe én nevettem;
 A kék felhőkkel lelkesültem és velük borongtam,
 Az ég és én, együtt sirtunk mi ketten
 Sós könnyeim hűs könnyével vegyültek.
 Az esték vérző szívének dobbanását
 Érezte már az én szívem;
 Sugárzó, jó meleg tűzükben részesültem,
 De fájdalomam még nem pihen.
 Az Égnek szürke arcán könnyem is hiába pergett,
 — Óh jaj — egymást nem értjük meg soha
 A bánatos dolgok meg én; mert mig én hangot hallatok,
 Ők csak mozognak és csenddel beszélnek, mint a néma gyer-
 mek.
 Szomjam nem oltja már Uralkodó-Anyánk, a kapzsi mostoha;
 S ha vágyik arra, hogy övé legyenek, leengedi
 Csupasz kebléről lenge fátylát és előttem felfedi
 Szerelmének forrásait: és bár szájam reá tapad,
 Tejének egy parányi cseppje sem üditi fel
 Kitikkadt ajkamat.

*Az ellenség kérlelhetetlenül nyomomban van,
Eggenletes a lépte mindig,
Állandó gyorsasága, sürgetése sose fárad.
Lábak dobognak és utána menten
Egy Hang száguld, gyorsabban mint a Lábak:
„Lásd, nem becsül meg semmi tégedet, ki nem becsülsz meg Engem.”*

*Mezítlenül várom szerelmed vad csapását
Páncéloat letépted rólam
És térdre kényszerítél engem;
Nem véd meg senki, semmi már:
Aluvék — úgy gondoltam — és felébredék,
S lassú tekintetem látott mezítlenül
Almomban engemet.*

*Ifjú erőmnek vadságával
Meginhattam óráim templomát
És összeomlott életem; most sárosan
Az összegyűlt évek sorába hulltam;
— Súlyuk alatt holtan hever szép ifjúságom.
Fattogtak, mint a rözse, napjaim s füstként magasba szálltak,
Habzottak és mint napsugár a zuhogón, színekre hulltak.
Az címódó felébredt és nem hat többé a mákony,
A lantos lantja eltörött.*

*Még a kis szeszélyes virágfüzerek is, melyekkel
Csuklómon ékszerként himbáltam én a földet
Engednek — gyöngé kapsok —
És nem bírják el a bánattól súlyos földtekét.*

*Hogyan? Szerelmed hát valóban lángvörös szederbokor,
Mely elfonnyaszt közelben és távolban minden más virágot?
Hogyan, ó mondd meg, kérlek én,
— Ó mondd, örök Fametsző —
Mért kell a fát porrá hamvasztanod,
Mielőtt még belőle nagy művet faragnál?
A porba hullott ifjúságom nyári zápora
S tört forrás most a szívem*

*És benne könnyek állanak mozdulatlanul.
— Kiszáritotta nyirkos gondolat (s vad eszmék)
Melyek most szellemem sóhajtó ágain remegnek,*

Ekként vagyon s mi lesz még?
Ha a gyümölcs kesernyés, milyen lesz majd a kéreg?
Csak sejtem azt, mit az Idő elrejt ködében.
De néha felrivall egy kürt az éjben
A végtelen Öröklétnek titokzatos bástyáin túl;
A hangra meginog a köd, foszlásnak indul,
S egy tér bukkan elő, de már a ködbe
A tornyok visszahullnak.
A pillanat elég volt: Feddöm zord arca feltűnt:
A köd nyitotta kis teren
Sötét bíbor köpenyben ült, ciprus övezte homlokát;
Tudom nevét és azt, hogy kürtje mit jelez.
— Az ember szíve adja bár vagy élete
Termésedet, mért kell mezőidet
Trágyázni megrohadt halállal? —

És most tapinthatóvá lesz
A hosszú üldözés zaja
S e Hang ölel körül, mint tenger, mely vihart okád:
„Agyagvázád, mondd, összetört-e?
Cserép cserép fölött hever?
Lásd, téged minden elkerül, téged, ki Engem elkerülsz!”
Szegény, rút, furcsa, gyöngye törpe,
Miért, hogy észre veszek tégedet?
Hiszen a semmiből csak Én teremtek itt (ezt dörgi Ő)
S a földi vonzalomnak ára földi érdem.
Hogy érdemelted azt te meg?
Te a legmocskosabb göröngy a Föld minden göröngye közt?—
Ó nem, te nem tudod,
Hogy mily kevésbé érdemelsz ki bármilyen szerelmet is!
És kit találsz te, hogy szeressen tégedet, a megvetésre méltót?
Csak Én szeretlek, Én, e földi téren.
Azzal, mit tőled elraboltam
Meggárosítani nem akartalak, azért raboltam el.
Hogy eljöhess azt Karjaimba megkeresni.
Mindazt, mit gyermeki agyad
Rég elveszettnek hisz, részedre Én megörzöm azt,
Kelj fel, fogd meg Kezem és jöjj Velem.

*Most elcsitult a lépések zaja:
Talán kezének árnya csak a vakhomály szívemben?
S kezét áldólag nyújtja Ő, hogy véle simogasson?
„Szegény örült, te gyöngye, vak,
Hiszen te Engemet kerestél!
A lángoló Szerelmet lökted el, ki visszalöktél Engem!”*

Végh György fordítása.

VÉGH GYÖRGY:

THOMPSON VERSÉNEK MARGÓJÁRA

A múlt század utolsó évtizedében, 1892-ben halt meg *Tennyson*, Anglia koszorús költője. Nem sokkal előtte, 1889-ben, *Robert Browningot* veszítette el az irodalom; és az angol sajtó a líra halálát siratta.

1894-ben adta ki *Francis Thompson* első verseskötetét. A kastélyok világa már idegen volt, a tengeri és falusi idillek kora lejárt; mindaz, ami *Tennyson* költészetének ihletője volt, elavult. *Thompsonnal* az angol líra a miszticizmus felé fordul. Nem érdekelte korának társadalma; inkább a túlvilág, a láthatatlan nyugtalanította.

Néhány kritikus azonnal felismerte az új költőt. Különösen egy ódája keltett feltűnést: *Az égi véreb* (*The Hound of Heaven*).

Thompson örökkös metafizikai nyugtalansága és kozmikus látásmódja ebben a hatalmas versben éri el tetőpontját. *Az égi véreb* a nyughatatlan Isten jelképe, aki szüntelenül üldözi még a legnyomorultabb teremtményt is, hogy megnyerje az örökkévalóság számára. A XIX. század nagy lírikusa, egy *Hugo*, *Vigny*, *Shelley* saját nyughatatlan és az igazság után áhító szellemüket hasonlítják a harcoshoz, vadászhoz, zarándokhoz. Ezzel szemben *Thompsonnál* az Isten, az égi Véreb, keresi az embert.

Az égi véreb egy vadászat misztikus látomása. Szinte halljuk az egyenetlenül dübörgő sorokban egyrészt az üldözött vad félénk és kifulladt lihegését, másrészt az üldöző félelmetes közeledését. Ez az üldöző maga az Isten, bár a költő nem nevezi meg. A riadt menekülő a szerelem, a barátság, az emberi részvét bozótjában akar elrejtőzni, — de hasztalanul. És akkor, amint a legendabeli álomlovagok a varázslatos vadat még a felhőkbe is követik, a vadászat a földön túl folytatódik, szédítő magasságban, a csillagok között.

„Amikor ez a költemény megfogamzott bennem — írja *Thompson* évekkel később — arra gondoltam, hogy mindazt a csodálatos boldogságot, melyről a költők a leg-

ősibb idők óta álmodoztak, nem Istenen kívül, hanem éppen Benne kell keresnünk.”

A versben van valami lefordíthatatlan. Nyelve misztikus és egyben mélyen emberi. Nem az érett férfi, hanem a tétova tekintetű ifjú kiáltása, az ifjúságé, mely mindenből kiábrándulva egy titokzatos Lény szellemét idézi: Dávid király és Szent Ágoston zokogását, Pascal éjjeli vízióját, az elhagyatott lélek kétségbeesett kiáltását fejezi ki ez a hatalmas vers. Hatása alól már a kortársak sem tudják kivonni magukat. Amikor Oscar *Wilde* először hallotta, teljesen magábaroskadt, zokogott és így szólt: „Mindig ezt a verset akartam megírni!” Thompson halála után pedig az *Égi Vérebet* templomokban magyarázzák a salisbury-i székesegyházban épúgy, mint a westminsteri apátságban.

Említettem, hogy a vers szinte lefordíthatatlan. Mint ahogy *Arany Jánost* nem fordíthatnók le tökéletesen idegen nyelvre, mert éppen az hiányozna belőle, ami Aranyt Arannyá teszi, úgy az angoloknak is van több ilyen nehezen vagy sehogysem fordítható költőjük; gondoljunk csak *Shelley-re*, *Browning-ra* és *Keats-re*.

Nem lehetek annyira elfogult, hogy fordításomat vagy helyesebben fordításkísérletemet tökéletesnek nevezem. Minden úttörő vállalkozás nehéz. Egyesek ezt a hatalmas, víziókban tobzódó verset *Poe Hollója* mellé állítják és tudjuk, hogy annak első fordítása nem volt tökéletes, de alapul szolgált a későbbieknek. Ha már az eredeti verset maradéktalanul nem adhattam vissza, az volt a célom, hogy megközelítsem. Ezért nem rídtam vissza attól, hogy egyes helyeken az eredetiben gazdagabb rímeket leegyszerűsítsem, sőt gyakran el is hagyjam. Úgy érzem, minden bravúros rím, minden dübörgő verssor, éles ritmus eltereli a vers mélységéről a figyelmet. Ha követem az eredeti rímelést, a vers gondolatait, hasonlatait lettem volna kénytelen többé-kevésbé meghamisítani és eltorzítani. Egyes helyeken a jófülű olvasó majd döccenést érez, ez vagy aláfestésül szolgál, vagy valóban az én hibám.

Végh György.

JUST BÉLA:

HÁZIBÁL

Négy év óta először történt, hogy a Szent-Királyi család közös elhatározással, de különböző indokok alapján a házibál ellen döntött. A főorvos január elején megbetegedett — vesebaja újult ki — hetekig az ágyat nyomta, s csak az elmúlt héten ment először be a kórházba. „Azt hiszem, Edith meg fogja érteni, hogy magának a hosszú ápolás után nincs ereje napokig készülni egy házibálra,” mondta feleségének, aki helyeslőleg bólintott. De az asszony elsősorban azért ellenezte a bált, mert még Edith szempontjából is feleslegesnek tartotta. A mérnök minden valószínűség szerint elveszi, nincs semmi értelme kidobni kétháromszáz pengőt csak azért, hogy néhány férfi részegre igya magát s Edith barátnői eggyel több éjjelt áttáncoljanak. Ebből a pénzből, — a féltetett kétszáz pengővel kiegészítve — egy ezüstrókat vehet magának. Valószínűleg Edith sem akarja ezt a házibált, máskülönben már régen előhozta volna.

Szent-Királyyiné nem tévedett: lányát annyira lefoglalták egyéb gondok, hogy a házibál csak akkor jutott eszébe, amikor szülei célozgatni kezdtek az estéllyel kapcsolatos felesleges kiadásokra és a hosszantartó betegségre, mely az apát erősen legyengítette. Ő maga volt az, aki kifejezetten a bál ellen foglalt állást, anélkül, hogy véleményét megokolta volna. „Az adott körülmények között helyesebb, ha minél csendesebben viselkedünk,” gondolta magában. Ha barátnői megkérdezték tőle, mikor lesz náluk estély, bizonytalan választ adott, s hozzátette: „Az is lehet, hogy ezévben nem tartjuk meg.”

De február közepén, egyik napról a másikra hirtelen elhatározta, mégis kikényszeríti apjától ezt a bált. „A lányok elvárják, hogy mi is meghívjuk őket. Bármilyen elfogadható okot mondunk is, különböző magyarázatokat fognak találni s nem éppen a legkellemesebbeket. Ha nem rendezünk házibált, ez majdnem azt jelenti, hogy valakinek a menyasszonya vagyok. Ti tudjátok legjobban, ez nem igaz.” A főorvos nem adott végleges választ, de miután feleségével hosszasan megtárgyalta az ügyet, a maga részéről hozzájárult az estélyhez. „Csak arra kérek — mondta Edithnek négy szemközt — igyekezz minél többet

segíteni Mamának, s légy hálás neki, hogy mindent megtesz a kedvéért”. A lány akart valamit válaszolni, de meggondolta magát s csak egy színtelen *igen*-nel felelt. Este a napot is kitűzték, és rövidesen elmentek a meghívók: „Dr Szent-Királyi Jenő és neje szívesen látják február 25-én, szombaton tartandó estélyükön.” Edith még külön is telefonált azoknak, akiknek jelenlétére valamilyen okból szüksége volt. Mert Budapesten nem elég, ha Czelláth Elemér urat udvariasan meghívják egy házibálra, telefonálni is kell, kérni, magyarázni, miért éppen ezen a napon rendezik, s miért nem máskor, bejelenteni, milyen lányok és férfiak jelennek még meg kívülről, s mindenekelőtt: könyörögni kell, hogy ha kilenckor nem is, de legalább tizenegyre tüntesse ki pontos megjelenésével a háziakat. Ha ez megtörtént, remélni lehetett, hogy Czelláth Elemér úr esetleg megszánja Szent-Királyi Jenőéket s elfárad hozzájuk. De ha elfelejtenék meghívni, aznap éjjel vért izzadna és a rajta esett sérelmet sohasem tudná megbocsájtani. A lányoknál némileg más a helyzet, de a komplikációk itt sem hiányzanak, s bármennyire is barátnői Edithnek, gyanakodásban, irigységben és rosszmájúságban ellenségeit is felülmúlják. „Miért nem mondtad előbb, hogy idén is rendeztek házibált, — pöntyögte be a telefonba Pöntyike sértődötten — most már nem tudok új ruhát csináltatni, azt meg nem akarom, hogy mindenki rajtam mulasson. Inkább nem megyek el!” Edith hiába magyarázza, hogy ő sem új ruhában lesz, csak a díszit változtatja meg a kék estélyin, Pöntyit nem lehet megnyugtadni. De amikor megmondja, — színtelen hangon, mintha valami jelentéktelen dolgot közölne — hogy Bardon Péter két ittartózkodó olasz kollégája is megjelenik, a tömör gummilabda föl pattan, és Edith kedvéért minden áldozatra hajlandónak mutatkozik, azt gondolván magában, hogy azok ketten úgysem tudják, új ruhában van-e vagy sem. Dudich Necinél más az akadály: aznap Kec-álarcsóháál van s „tudod ott olyan jól lehet mulatni, hogy nagyon nehéz lenne lemondanom róla”. Necike nem akarja megsérteni Szent-Királyi Edithet, de butasága arányban áll testsúlyával. Minden héten kétszer méri magát, s a gyógyszerítári mérlegek valószínűleg többet mutatnak, mert lehetetlen, hogy hatvanhét kiló legyen. A két olasz mérnök — Edith még egyiket sem látta, de nyugodt lelkiismerettel állítja, hogy „érdekesekek” és „jóképeűek” — itt is segít a nehézségek áthidalásán, s Dudich Neci legalább éjjel kettőig hajlandónak mutatkozik táncolni velük. „De nem

haragszol majd, ha hajnal felé átmegyünk a Hungáriába. Tudod, anyámnak az az érzése, hogy én álarcosbálon fogok megismerkedni jövődő férjemmel.” „Igen, de akkor helyesebb lenne, ha a süketnémák báljába mennél, ott nem hallják, milyen ostobaságokat beszélsz”, — gondolja magában Edith és leteszi a kagylót.

De a rosszhiszemű gyanakvásokra elsősorban az estély alatt nyílik alkalom. Itt már azok az anyák is versenyezhetnek, akik elkísérik lányaikat és egy távoli szobában bridzselnek, amíg a Pöntyik és Moncsik zavartalanul esőkolóznak az erkélyen vagy táncközben a „hangulatvilágításos” szobában. Ha kevesebb pezsgő folyik, mint az elmúlt évben (vannak emberek, akiknek ilyen dolgokban bámulatos emlékezőtehetségük van), rögtön megindul a találgatás: „Szent-Királyiéknak idén rosszabbul megy. Biztosan Andreának kell sokat adniok. Persze, egy elvált asszony... Vagy Edith kelengyjére spórolnak”.

Szent-Királyiné már felvette lila taftruháját, kiadta az utasításokat Irénnek és az éjszakára szerződötetett két pincérnek („Mennyire egyszerűbb lett volna, ha Jenő ide-rendel két ügyes embert a kórházi konyhából”, gondolja magában Klára asszony. De tudja, férje ilyenekben nagyon korrekt.), s most Edith öltözködését nézi. Kilenc mult, a vendégek már itt lehetnének.

— Mit gondolsz, elég lesz a parfé? — kérdezi az asszony, mert Edith nem tudta pontosan megmondani, mennyien lesznek összesen. S egy-két váratlan vendégre is lehet mindig számítani. A fiatalok valóságos szenvedéllyel versenyeznek, ki tud több családnál megfordulni egy éjszakán.

— Én inkább attól félek, nem lesz elég ital. Jó lenne elküldeni az egyik embert borért a sörözőbe. Ha nem lesz pezsgő és szamorodni, majd megisszák a közönséges bort is. Mamának nincs fogalma arról, hogy Elemér például mennyit tud inni.

Edithnek nincs jó kedve, szülei nem eresztenének be egyetlen vendéget sem, ha tudnák, amit ő tud; de igyekeznek nem gondolni semmire, Péter nemsokára itt lesz, s akkor minden eldől. Az ember mindig azt mondja: tovább már nem mehet — legyen szó nélkülözésről, fájdalomról, erőkifejtésről — s bizonyos idő múlva csodálkozva látja: még mindig nem ért el a végső határhoz. De elkövetkezik egy pillanat, amikor idegen erők is beleszólnak sorsunkba, — s tovább már valóban nem mehet. Szent-Királyi Jenő lánya tudta ezt. Nem érzett különösebb nyugtalansá-

got szívében, mert a hónapok óta tartó bizonytalanság ezen az éjszakán megszűnik; s ez a tudat segített elviselni egy titkot.

Egy óra múlva a szalónban már néhány vendég ült: Edith új barátnője, akivel nyáron ismerkedett meg, Moncsi, a két Bende fiú, Péter, s végül az egyik olasz mérnök. A másik nem tudott eljönni. Azután minden negyedórában érkezett egy-két vendég.

— Edith, biztosan eljön a Bobby? — kérdezte reménykedő s egyben kételkedő hangon az új barátnő. — Bernátéknak a múlt héten megígérte, hogy reggelig náluk marad, csak éjfélkor szalad át egy másik családhoz, s el sem jött hozzájuk.

A Bobbynak becézett férfit Wittich Hugónak hívták, tisztviselő volt egy jutagárban. Budapesten s az előkelő nyaralóhelyeken mindenki ismerte, legalább is névről, mert nem volt báli tudósítás, ahol nem szerepelt volna, dicsérő jelzők között, mint a háborúból hazatérő hadvezér diadalkocsiján, pálmaágakkal körülvéve. Évekkel azelőtt mint agilis főrendező emlegették, azután tapasztalt bálelnök lett, s végül mint a bálirányító komité vezére és tiszteletbeli elnöke kopasz fejjel és rogyant térdel még mindig fáradhatatlanul irányította a bálakat. A lapok társasági rovatában időnkint nyilatkozott, hogy átadja a helyét a fiataloknak, de nélküle nem lehetett jólsikerült bált rendezni, s így sohasem vonult vissza az „aktív munkától”. Büszkén szokta mondogatni, hogy évente egy frakkot, három eszkarpent és tizenkét selyemharisnyát szaggat rongyokra, — s ez nem volt túlzás, bármennyire is annak hitte az avatatlan. Mert nem lehetett elképzelni bált, jótékony garden-partyt, estélyt, elegáns ötórás teát, ahol Bobby nem jelent volna meg, hacsak egy percre is. Arra is büszke volt, hogy egy téli éjszakán sikerült két nagyobb, négy kisebb és tizenegy házi-bálon egy-egy fordulót táncolnia, s amellet három mulatóban meginnia néhány pohár pezsgőt. Eddig ez volt a rekordja, de bizalmasainak bevallotta, hogy mielőtt véglegesen és megváltoztathatatlanul visszavonulna sikereinek színteréről, még megkísérli túlszárnyalni ezt a teljesítményt is. Ez az ember egy végzetes tévedés áldozata volt: külső megjelenése, egyénisége, szellemi képességei arra predesztinálták, hogy borbélysegéd legyen — s a véletlen tréfájából az álmodozó lányok elérhetetlen vágya lett, és anyák boldogsága vagy keserősége. Mert boldog volt az a lány, akivel két percig táncolt, s vigasztalhatatlan az az anya, akinek estélyéről hi-

ányzott. „Bernáték házibálja egészen jól sikerült volna, ha Bobby is megjelenik. De így a lányok kedvetlenek voltak egész éjjel s Bernátné kétségbeesetten telefonált minden-hova, mert nem akart belenyugodni abba, hogy Bobby éppen az ő estélyükről hiányozzék”, mesélték másnap a Váczi-utcában. S ami a legfurcsább: a háta mögött nemcsak a férfiak, de azok a lányok is kinevették, akik a boldogságtól kipirulva táncoltak vele. „Közröhej tárgya”, Moncsi szerint, s mégis versengtek érte. Bobby esete az emberi következetlenség jelentéktelen, de jellemző szimbóluma volt.

— Én a Semmeringen találkoztam vele egyszer. Még nem ismertük egymást, s így alkalmam volt jól megfigyelni, — mondta most Bendekovitch Kálmán, akinek titokban szintén bálelnöki vágyai voltak. — Amikor a *Panhans* uszodájában megpillantottam, arra gondoltam, most kel-lene Bobby barátunkat a pesti lányoknak látniok, vége lenne a varázsnak. Horpadt mellét, cingár lábait és szür-késfehér bőrét Greco is megcsodálta volna.

— Ki az a Greco? — kérdezte Pöntyike.

A szalón felhördült a tömör gumilabda tudatlanságán. Czelláth Elemér a távoli rokon segítségére sietett:

— Egy *spanyol* festő. De a rendes neve valami más.

Bendekovitch Kálmán homályosan úgy emlékezett, hogy a festő görög, de nem volt biztos a dolgában, s így nem merte kijavítani a *spanyolt*. Még másolatban sem látta képeit, csak azt tudta róla, hogy hosszúkasfejű, so-vány alakokat festett. A többiek még ennyit sem tudtak, s így felhördülésük megokolatlan volt. De Kálmán már folytatta:

— Azután a rulettnél is láttam. A nagy férfi, aki csak konteszekkel hajlandó megnyitni egy bált, óvatosan két-sillingesekkel játszott, s ha vesztett, az ajkát harapdálta idegességében.

— Ez csak azt jelenti, — kelt valaki Bobby védelmé-re — hogy nem szórja könnyelműen a pénzt.

A következő pillanatban kinyílt az ajtó, s megjelent a várvavárt férfiú:

— Kezeit csókolom, Edithke. Maga ma valóságos báj-vödör — mondta s meglepégedetten nézett körül. Szent-Királyné boldogan szorongatta a kezét. S Wittich Hugó, mint aki tudja, hogy mindenki rá kíváncsi, beszélni kez-dett:

— Képzeljék, ma délután észreveszem, hogy raccso-lok. De nem csoda, az ember annyit jár arisztokraták kö-

zé, hogy valami végül is ráragad. Csütörtökön is egy hercegnővel nyitottam meg a Tavasz-bált. Talán olvasták az újságban.

A *talán* nagy emberekhez illő szerénység jele volt, mert Hugó tudta, hogy másnap mindenki értesült az eseményről az újságokból. Ez egyben felelet is akart lenni arra a támadásra, mely a múlt héten jelent meg egy riportlapban Wittich Bobby ellen, aki nem engedi érvényesülni a fiatalokat, s nem restell kopasz fejével bálokat rendezni. „Únjuk már Bobby urat, tünjön el, mert úgy fest az elsőbálos lányok között, mint valami frakkos szatír”, írja többek között a lap. A megsértett elnök először helyreigazító nyilatkozatra gondolt, melyben kifejti, hogy tudatlan emberek nem is sejtik, milyen felelősség bált rendezni, aztán egy kollektív tiltakozó levelet fogalmazott a pesti bálozó ifjúság és a méltatlankodó szülők nevében, s gyűjtötte az aláírásokat.

Néhányan táncolni kezdtek, mások tanulmányozás céljából a büffének berendezett ebédlő felé tartottak, ahol egy éhes farkascsofára váró inycenségek terhe alatt nyögtek az asztalok. Edith szeretett volna nyugodtan beszélni Péterrel, de erről egyelőre le kellett mondania, mert házikisasszonyi teendői lefoglalták. Csak éjjel felé maradtak néhány pillanatra magukra a dolgozószobában. A lány nem tudta, hogyan kezdje, arra is vigyáznia kellett, nehogy valaki csak egy szót is meghalljon a beszélgetésből, s amellet minden pillanatban anyja hívását várta.

— Péter, kérem, maradjon nyugodtan, mert esetleg figyelnek bennünket.

Azután gyorsan hozzátette, hogy minél előbb átessen a legnehezebben:

— Péter, baj van.

Vannak esetek, amikor az agy rögtön helyesen kapcsol, s az ember nem is annyira a szavakból, mint inkább a hangsúlyból, vagy a tekintetből megérzi, miről van szó. De ha kellemetlen számunkra az, amit már tudunk, még önmagunk előtt is komédiázva, kérdő tekintettel nézünk a másokra. Péter rögtön tudta, hogy a lány mire céloz, de értelmetlen arccal:

— Mi? Itthon megtudtak valamit?

— Nem, legalább is azt hiszem, nem. Más baj van.

— ?

— Péter, csak arra kérem, most álljon mellettem. Nem teszek semmiért szemrehányást magának, tudom, én is hibás vagyok. De kötelessége segítenie rajtam.

— Maga keresztretjvényeket ad fel nekem, — válaszolt a férfi, de tovább nem folytathatta, mert mielőtt még Edith azt mondhatta volna: „Kérjen fel gyorsan táncolni!”, Wittich Hugo feléjük sietett, és kedélyesen:

— Zavarok? ... zavarok? Szent-Királyi, maga ma valóságos bájözön. Szabad felkérnem egy kis gyönyörteljes császkálásra?

Boby kimagasló egyéniségnek érezte magát, ami különleg többek között abban nyilvánult meg, hogy lányismerőseit jókedvében — mintegy kitüntetésképpen — vezetéknevükön szólította, s a magacsinálta báli argót előszeretettel vegyítette angyalföldi kifejezésekkel.

— Himbállak alássan, — fordult a mérnök felé, aki örült, hogy magára maradvá kissé felkészülhet Edith támadására — azonnal visszahozom neked ezt a szöke tüneményt.

Péter leült Szent-Királyi Jenő karosszékébe, kinyújtotta lábait s fejét hátrahajtva gondolkozni kezdett Edith szavain. Mit akar tőle ez a lány? Azt reméli, hogy ő szerelemből, érdekből vagy kötelességből elveszi? Vigyázott volna jobban magára! Talán még örül is a bajnak, arra gondolva, hogy ő, Péter, most becsületesen odaáll az apa elé, s megkéri. Miért becsületesen? Becsületes dolog az, ha valaki csak azért házasodik, hogy botrány ne legyen, vagy egy lány ne kényszerüljön elmenni az orvoshoz?

Mint sok férfi, Péter is szeretett erkölcsi magaslatról szemlélni embereket és tetteket, ha a maga erkölcsstelenségét kellett megvédenie. Talán arra is hajlandó lett volna, hogy feddő beszédet tartson Edithnek, ha a lány világosan megmondja, mi a baj. Összel ő maga is többször gondolt a házasságra, hiszen az távolról sem jelentene végleges lekötöttséget, s együttlétük alatt is kiköthetne magának bizonyos szabadságot. A lány csinos, valami vagyona is van, a főorvos esetleg apanázst is adna. De aztán felmerült előtte a kényelmesebb megoldás gondolata, — s ezt választotta. „Egy dolog bizonyos, — gondolta most magában, s kezébe vette Szent-Királyi féltett ceruzáinak egyikét, melyeknek mindig az íróasztal bal oldalán kellett lenniük, szépen kihegyezve — a kicsike téved, ha azt hiszi, hogy ezért rögtön elveszem. S hátha nem is biztos a dolog?!” Gyáván és aljasul most belekapaszkodott ebbe a gondolatba: Edith talán téved, vagy ilyen hazugsággal akarja kikényszeríteni a házasságot. Ebben a pillanatban úgy érezte, legjobb, ha azonnal tisztázza az ügyet. Átment a táncolókhöz s felkérte Edithet.

Aztán közömbös hangon, hogy a körülöttük lévőek ne vegyenek észre semmit:

— Menjünk valami nyugadt helyre, itt nem lehet beszélni. Még a konyhában is jobb lenne.

— Jó, menjünk a konyhába. Irén a büffénél van, ha anyám kijön, majd kitalálok valamit, miért vagyok ott. Maga meg egyszerűen velem tartott. De nagy rend nincs kint!

— Ez most igazán lényegtelen, Edith. Csak vendégei közül ne jöjjön senki utánunk.

A konyhában Péter felült a jegesszekrényre, a lány pedig kezébe vett valamit. Az ajtót félig nyitva hagyták, így senki sem gondolhatja, hogy csókolóznak.

— Azt hiszem, — mondta a mérnök kissé atyáskodó hangon, — maga téved. De mindkettőnk megnyugtatósára holnap elmegyünk egy orvoshoz, az majd megvizsgálja.

Abban reménykedett, hogy Edith visszaretten a meg-alázó vizsgálatról, ha nincs semmi baja s csak őt akarja megtéveszteni. De a lány válaszából nem lehetett semmire sem következtetni:

— Maga ezt olyan nyugodtan mondja, mintha azt ajánlaná, menjünk holnap moziba vagy kiállításra. Van Pesten orvosa, akiben teljesen megbízhat?

Néhány pillanatig mintha erősebben lehetett volna hallani a tánczenét, de mindketten annyira elmélyedtek saját gondolataikba, hogy nem vettek észre semmit. Azután megint csak a gázratett víz bugyborékoló zaja kísérete beszélgetésüket. S Szent-Királyiné, aki a hallban állott, most minden szavukat hallotta. Az első kérdés után szeretett volna elmenekülni, de félt, hogy meghallhatják a zajt s a kíváncsiság is visszatartotta, szinte akarata ellenére.

— És mi történik, — kérdezte Edith — ha aggodalmam alapos volt?

— Ne nyugtalanodjék holnapig. Minden rendbe fog jönni. Én valószínűnek tartom, hogy téved.

— És ha nem?

— Erről még ráérünk beszélni akkor is, ha az orvos megállapított valamit.

— Maga nyugodtan viselkedik, persze, nem magáról van szó.

A zene hangja megint felerősödött. A férfi kissé előrehajolt, de aztán megnyugodott.

— Azt hittem, valaki járkal a hallban. Ne dühítsen engem, Edith, azzal, hogy állandóan meggyanusít vala-

mivel. Ha tényleg baj van, azzal még nem segítünk, ha én is elvesztem a fejem.

A lány azt várta, hogy a mérnök legalább céloz a házasságra, mint ami mindent megoldana. Ehelyett Péter — kétségtelenül a legalkalmasabb pillanatban — így szólt:

— Holnap okvetlenül felkeresünk egy orvost. Ne feledje el, hogy én a jövő héten már valószínűleg Milánóban leszek. Nyugodt lelkiismerettel akarom itthagyni Pestet.

Különös, de így van: a Szent-Királyi Jenők mellett mindig a Bardon Péterek hivatkoznak legtöbbször a lelkiismeretre. Edith tudta, hogy a mérnök márciusban már visszatér Olaszországba, de mindig abban reménykedett, valami talán közbejön, vagy az eljegyzés megtörténik még utazás előtt. S most ez az ember, mintha nem lenne elég a mai baj, előhossa a másikat is. Megint eljött az a perc, mikor világosan látta, hogy csúnyán becsapták. De ezek a világos gondolatok mindig csak rövid ideig tartottak, — utána rögtön megint megkapaszkodott az egyetlen szalmaszálban: Péter sokkal korrektebb, semhogy éppen akkor hagyná magára, amikor a legnagyobb szükségben van. Talán jó lenne, ha minden különösebb hangsúly nélkül tudtára adná, hogy szerinte a jelen esetben csak egy megoldás lehetséges.

— Péter, kérem, ugye maga tudni fogja a kötelességet, ha az orvos is megállapítja, hogy baj van?

Hangja tele volt szomorúsággal és reménnyel. A férfi úgy félt ettől a kérdéstől, mintha egy leprás közeledne feléje. De még mindig nem válaszolt egyenesen.

— Természetesen, Edith. Ha gyanuja igaz, egyetlen injekció mindent rendbehoz.

— Egy injekció?! Hát maga ezt nevezi kötelességteljesítésnek?!

— Edith, az Istenért, csendesebben!

Odament hozzá, meg akarta símogatni a haját, de a lány ellökte magától, mintha a mérnök lenne a leprás. Egy injekció elég lesz?! Hát erre gondol az a nyomorult. Kedve lett volna berohanni a szalónba, s a zenét túlkialbálva mindenkinek tudtára adni, hogy valaki rútol vissza-élt erőtlenségével és bizalmával. De nem mozdult el a konyhaasztal mellől. Megvető tekintetet vetett a mérnökre, aki még mindig úgy viselkedett, mintha nem tudta volna, mit ért Edith kötelességteljesítés alatt.

— De Edith, mi van magával? Megértem, ha meg-

ijed az *injekció* szóra, de ez ma már teljesen veszélytelen...

Azután mintha a lány gúnyos nézése észretérítette volna, méltatlankodó hangon:

— Hogyan? Hát maga arra gondolt, hogy én úgy segítek magán, hogy elveszem? Ezt nevezi maga korrektségnek? Tessék tudomásul venni, hogy maga ettől a dologtól teljesen függetlenül is még a feleségem lehet; s viszont, nem vagyok hajlandó magát és magamat annyira lebecsülni, hogy csak *ezért* ugrom fejest a házasságba. Sokkal szentebb dolognak tartom a házasságot.

Beszéd közben lopva a lány arcára pillantott, kíváncsi volt a hatásra. Ha még mindig nem sikerült jobb belátásra bírnia, jöhetnek a többi érvek. Edith most a gázrezsóhoz lépett, s lecsavarta a lángot, mert a víz forrni kezdett. Ez a mozdulat megnyugtatta a mérnököt.

— Ugye, maga is belátja, hogy igazam van?

A lány nem felel, mert úgy érzi, a férfi még arra se méltó, hogy válaszoljanak neki. Lehajtott fejjel ül a konyhaszéken, nem gondol semmire, csak sírni szeretne. Hát enyire jutott! Egy nőcsábász tart neki előadást a házasság szentségéről és a korrektségről. Egy injekció!! Bent elhallgatott a zene.

— Menjünk vissza, — mondta a férfi — nem akarom, hogy távollétünket észrevegyék. Majd lesz alkalomunk még az éjszaka folyamán mindent véglegesen megbeszélni.

Edith némán követte.

Szent-Királyiné éppen eleget hallott kettőjük beszédjéből ahhoz, hogy ne legyen semmi kétsége: Edithnek viszonya van a mérnökkel, s a viszonynak következményei is vannak. A titok teljesen váratlanul érte, mert ha gondolt is arra, hogy a férfi megcsókolta Edithet, többet nem mert volna feltételezni. Most annyira magzavarodott, hogy nem volt bátorsága visszamenni az öregek közé, akik bridzsezéssel voltak elfoglalva, s a fiatalokhoz sem akart menni, mert Edith minden pillanatban visszajöhetett és félt a szemébe nézni. Ha elárulja magát, lánya esetleg elveszti lélekjelenlétét, s az estély még botrányba fullad. Ezt pedig Jenő nem tudná elviselni. Még nem határozott, mit fog csinálni, beavatkozik-e a dologba, vagy pedig a mérnök becsületességében bízva, úgy viselkedik, mintha nem tudna semmiről, — de egy bizonyos: Apának nem szabad még csak sejtenie sem a valóságot. A Cukor-utcai

elemi iskola egykori tanítónője úgy érezte, szürke életében először történik valami rendkívüli, s ha félt is az esetleges bonyodalmaktól, ugyanakkor büszkeség töltötte el, amikor hősi szerepére gondolt. Egyelőre nincs sok ideje töprengeni, mert a vendégek betódulnak az ebédlőbe, s neki mosolyogva kell kínálnia az öregeket és fiatalokat. Edith is föltűnt a másik szobában; arca olyan sápadt, hogy szinte egybefolyik szőke hajával. A mérnök zavartan áll mellette, nem tudja, hátat fordítson-e a lánynak, aki bántó közönnnyel néz át rajta, vagy pedig viselkedjék közvetlenül, mintha nem történt volna köztük semmi. Szent-Királyiné mindezt jól látja, de nem szabad semmit észrevennie.

— Edithke — mondja az anya, s igyekszik elnyomni hangjának remegését — gyere ide segíteni nekem egy kicsit. Mit parancsol, kedves Bardon? Talán először ebből...

A leghelyesebb lenne hazaküldeni mindenkit, hogy nyugodtan tudjon határozni, s ehelyett mosolyogva kell az emberek szemébe néznie.

— Méltóságos asszonyom, — mondja Wittich Hugó, miután harmadszor evett a langusztból — őszintén kijelentem, kevés ilyen jólsikerült estélyen vettem részt ezen a télen. Edithke valóságos költemény: szonett karcsú lábakkal és szőke rímekkel. Majd intézkedem, hogy a *Társasági élet*-ben bőven írjanak a bálról, s képet is hozzanak róla.

— Köszönöm, kedves Bobby, — válaszolja melankólikusan Szent-Királyiné, mert még ez a kitüntető figyelem sem tudja feledtetni vele a szörnyű valóságot — nem érdemeljük meg, hogy maga ennyire kitüntessen bennünket. Adhatok még egy kis sonkát?

— Talán inkább a langusztból. Vigyázni kell a kondíciómra, még tizenöt-husz házibál vár rám ebben a szezonban. Méltóztassék elhinni, néha bámulattal hódolok magam előtt az ilyen teljesítményért...

Hajnal felé folytatódik a konyhában félbemaradt beszélgetés. Edith, a néhány pohár pezsgő hatása alatt, minden félelem nélkül tárja fel legtitkosabb gondolatait. Felesleges minden taktikázás és gyávaság: veszíteni valója már nincs semmi. Nyugodtan beszélhet, anyja egy távoli szobában van, s a körülötte lévők csak önmagukkal s párjukkal törődnek. A gramofont időnkint még fölhúzza valami, hogy a zene védelme alatt nyugodtabban lehessen

csókolózni, s ha egy-egy pár, megúnva a homályban való mozdulatlanságot, táncolni kezd, szemérmelenségben felülmúlja a kikötők matrózát s utcalányát. Hajnal felé minden mozdulat megengedett, a legpimaszabb célzás sem sértés, hallgatag megegyezéssel felrúgják az illem nappali szabályait. „Nagyszerű hangulat volt”, mondják másnap, „az Elemérrel nem lehetett bírni, a Neci meg lerókázta a fürdőszoba tükrét.” A szülők pedig nyugodtan alszanak otthon, vagy a harmadik szobában beszélgetnek. Néha kedvük lenne megnézni a Moncsikat és Pöntyiket, de illetudásuk erősebb kíváncsiságuknál s nyugtalanságuknál: „ne zavarjuk őket”, mondják magukban s megértően mosolyognak.

A lányszobában két árnyék halkan beszélget:

— Nem azért mentem fel magához, hogy kényszerítve legyen utána elvenni; de mert feltételeztem, hogy elvesz, felmentem magához.

— Szép kis okoskodás!...

— Szóval még maga merészel ítélkezni s méltatlankodni. Átkozom azt a napot, amikor megismertem.

— De Edith, ha...

— Kérem, ne nyuljon hozzám!

— Nem haragszom magára, mert ideges. Ha kissé önmagába mélyed, belátja...

— Nem látok be semmit. Arról beszéljen, kérem, mit tegyünk. Én nem bírok sokáig apám szemébe nézni. Ha kitudódik a dolog, öngyilkos leszek...

— Ne fenyegetőzzék, ezzel nem ér el semmit. Hétfő délután találkozunk, s együtt elmegyünk egy orvoshoz. Maga nevetni fog az egészen, ha kiderül, hogy rémlátásai voltak.

Csend. Néhány perc múlva:

— Biztos már, hogy a jövő héten visszautazik Milánóba?

— Dehogy is biztos.

— Péter, mondja meg őszintén: szeret?

— Kis csacsi, ne beszéljünk most erről. Jöjjön táncolni.

Jusi Béla

REZEK ROMÁN:

CHARLES PÉGUY VILÁGA

Különös egyéniség és rendkívüli élet munkája rejlik Péguy neve mögött. A mult századvégi és a XX. század eleji francia katolikus megújódás egyik legkeményebb harcosa volt, — lángész, hős, — nem szent csak ember a bűnös fajtából; harcos a békében és hősi halott a háborúban.

Saját nemzedékét „génération sacrifiée”-nek, halálraítelt nemzedéknek nevezte; a sacrifice-t, az áldozatot el-sőnek ő maga hozta meg halálával. Ezzel kezdődött küldetése; életének minden pillanata a villeroy-i hősi halál felé tartott, — de innen is indul ki népszerűsége, hallatlanul nagy közkedveltsége a fiatal nemzedék előtt. A jövő „csodálatos” fiatalságáért akart dolgozni nemcsak sajátos értelemben vett „misztikájával,” hanem vitairataival, tün-tető harcos szellemével és még halálával is. A *Cahiers de la Quinzaine* eszméi, vagy akár már stílusa is sokszor furcsán hatnak — de a francia fiatalok egyrésze ma is tőle tanul fanatizmust.

Lehetetlen őt elszigetelni kora nagy eszmeáramlataitól, — csakhogy ő ezeket egészen sajátosan, egyénien látta és alakította át magáévá. Egyénisége lüktet minden gondolatában és szokatlan írásmódjában. Könyvei nem a skatulyázó szobatudósok kezébe valók, sőt Péguy néha még azokat is kétségbeejti íveket betöltő ismétléseivel, akik „tisza olvasói,” gondolatvilágának megértő részesei. Nem áll a hatalmasok, a pénz és a beteg modern világ szolgálatában, — független egyéniség. Ezért könnyebben nyúlhatunk eszmevilágának és tetteinek alapjához, lelki-ségének gyökereihez.

Nem azt keresem, hogyan harcolt Dreyfus érdekében a *Cahiers* hasábjain, nem törődöm most a Sorbonne tanárait agyoncséplő pampfletjeivel, nem foglalkozom életének egyik vagy másik eseményével; nem is ítélek fölötte; most csak megérteni akarom, honnan fakadtak szertelen túlzásai; igyekszem rámutatni egyéniségének, lelkének legmélyére, ahol elevenen forrnak a közvetlen és hirtelen meglátások, a lángész ötletei és megsejtései.

Egyetlen lelket sem lehet parcellákra osztva, érzék-telen módszerességgel megérteni, — legkevésbé Péguyt! Hogy őt valahogy is megérthessük, szóáradatainak leg-

mélyére, legvelejére kell tapintanunk, oda, ahol a szóáradattal együtt közvetlen átéltségükben hömpölyögnek a lángész egymást elnyelő és keresztező gondolathullámai.

Misztérium azoknak a titkos erőknek kiforrása, melyek az élet küszöbén várják az embert. „Minden eldől, mielőtt tizenkét évesek lennénk” — mondja Péguy, némi-
leg túlozva. Húsz évi, harminc évi megfeszített munka, egy egész élet munkája nem hozhatja meg — szerinte — és nem viheti el azt, amit addig tettünk vagy elhanyagoltunk egyszersmindenkorra, szinte öntudatéletünk teljes kifejlése előtt, úgyszólván „nélkülünk,” de magunk számára, vagy éppen önmagunk ellen.

Sokat rejt magában ez a szokatlanul merész állítás; Péguy életében is sok minden — ha nem is minden — eldőlt már gyerekkorában. Gyakran emlegeti, hogy ha valamikor, az élete végén, a *Vallomások* megírására kerül sor, majd megrajzolja az 1880 körüli nagyszerű francia népnek az arcát, a csodálatosan szép munkás parasztlélek mélységeit. Mert gyerekkora köztük telt el; vére is a Val de Loire és Orléans vidéki szőlőmunkások és favágók vére, az igazi régi francia népé. „Hol van ma az a régi nép?” — kérdi Péguy. Ma mindenki elfajult, csak a paraszt maradt igazán a régi, rajtuk kívül mindenki kispolgár-lelkületű! És Péguy visszasírja a régi gyerekkort, „a népnek csodásan szép életét!” „Imádkoztak és daloltak már arra a gondolatra is, hogy munkába mennek. Dolgozni: örömük és lényük tápláló gyökere volt, életük értelme.” Péguy egész gyerekkorán át láthatta, hogyan készítetik szülei a szalmafonatos székeket: ugyanolyan lelkiismeretesen dolgozták ki minden kis részét, mint amilyen odaadó pontossággal építették ősei a középkori katedrálisokat.

Hová lett ez a szellem? — Elnyelte az értelmiségi, kispolgári szellemű demagógia. Ma a mesterember nem a régi szabad munkás, hanem a munkarobot rabszolgája. Péguy visszasírja azt az időt, amikor a munka imádság volt, — minden csupa ütemesség, ritmusos ünnepélyesség, imádságos nótakedv, — a reggeli felkeléstől egészen az esti imádságig.”

„Boldog, ártatlan gyerekkor, vissza nem térő biztonság ideje, régi francia nép!” — sír fel Péguyben az emlékezés, néhány évvel később a párisi aszfalton. Akkor minden jó volt és minden sikerült; teli kézzel és mindig egészséges testi és lelki táplálékot kaptak; eljártak katekizmusa a saint-aignan-i plébániára; az első szent áldo-

zás ott él eltemetve a lelke mélyén a későbbi nagy lelki viharokban is.

De már a gyerekkorban jött az első titokzatosan lap-pangó métely: a kis vidéki iskolában Péguy teljesen ellenkező tanítást kapott az állam szolgálatában álló mesterektől, mint a papoktól a katekizmusórán. Az egyik a laicizáló köztársaság „metafizikája” volt, — a másik meg a katekizmus tisztasága. A kis Péguy mindent komolyan vett, amit csak tanítottak neki, együtt szerette az Egyházat és a köztársaságot; gyereklelkében összeolvadt a „pozitivistá metafizika.” a híres haladás tanítása — és a katolikus teológia. Csakhogy harminc évvel később egy szót sem hisz abból, amit az állami tanítóktól hallott és teljes egészében akarja hinni a katekizmus minden szavát, mert „vérévé vált.” De most jön a súlyos hiba: a laikus tanítóké volt a kis fiúk bizalma, szíve, szeretete, — az öregedő papok meg (egyébként derék és ájtatos lelkek) egy szemernyit sem tudtak megszerezni ebből a szeretetből, melyet a gyerekek „de plano,” igazi közvetlenséggel adtak a laikus mestereknek. Péguy ebben látja Franciaország elkereszténytelenedésének okát. Szerinte itt vesztették el a papok Franciaországot.

Gyerekkorának levegőjét magával akarja vinni egész életében. Később is így ír: „Tizenkét éves gyerekek vagyunk ma is... Ugyanazok, ugyanolyan tiszták, vagy talán még tisztábbak... Munkás gyerekkorunkból születünk emberekké. Szüleink, elemi iskolánk és a gimnázium tanárai nyomták rá jegyüket lelkünkre. De nem hatottak ránk a Sorbonne professzorai,” — azok, akik házaságokkal, kinevezésekkel, akadémiai választásokkal üzerkednek ideig tartó hatalomért, akik a hősöket és a szenteket leértéktelenítik, földre rángatják és akik a pepecselő pozitivistá tudománynál nem jutnak tovább.

Élete végéig megőrzi a tizenöt évesek fiatalságát: „Azt mondják a mi gondolatainkra, szocialista, meg Sorbonne-ellenes tüntetéseinkre: ezek a tizenöt éves suhancok!... Gyermekeim, hozzá kell szokni ahhoz, hogy vannak tizenöt éves és idősebb „suhancok”. Csak az a baj, hogy nincs elég belőlük. Mert mi jól tudjuk, hogy tizenöt éves korunkban öntudatos emberek voltunk, — és ezért maradunk „tizenöt évesek.”

Ez a fiatal dinamizmus irtózik az elvénüléstől. Nem az öregek ellen szól, hanem a vének lelkülete ellen lázít. Az öreg egészen más, mint a vén! Az öreg: gyönyörű fehér fej, nemes, tiszteletet gerjesztő homlok, mély és nyu-

godt tekintet. A vénség meg mindent magában rejt, ami temetésszagú, ami mult fiatalság és önkényes uralkodni-vágyás, céltalan tengődés. Értsük meg Péguyt. Folyton erősítgeti: én tisztelem és becsülöm legjobban az igazi öregeket, — de nem kérek a bénító vénségből, mely munkalázat lohaszt, vagy üres diadalokban akar sütkérezni. Egyszerű a helyzet: menjenek nyugalomba, legyenek igazi öregek: — mi tisztelni fogjuk őket, — csak ne küldjenek maguk helyett hasonlókat!

A tizennyolc-húsz éves Péguy érzi, hogy a Sorbonne lelkülete elrabolja fiatalságát, de nem veheti el szívét. Klasszikus tanulmányai és az *École Normale*-ban gyűjtött ismeretanyag lassan átformálja értelmét: a parasztgyerekből merészen és egyénien gondolkodó, minden tudományosságtól irtózó élő író lesz. Könyvei a paraszti gyerekkorból hozott tulajdonságok és a klasszikus tanulmányok különös színezetű termékei: szenvedélyes önéletrajzok, forrongó egyéniségének folytonos kitörései, melyek közé irodalmi kritikát, kulturpolitikát, költészetet, történelmet, bölcséletet, történelembölcséletet kever, szokatlanul új észrevételekkel, — még rendkívülibb stílusban.

Tanárjelölt barátaival a fiatalság tűzzel teli éveit éli át: „Azok a csodás évek!... Az egész világ fiatal volt, fiatal szocializmus, új, igazi, kicsit gyerekes szocializmus, mélyen, égőn, fiatalon élő kereszténység, — szociális katolicizmus.”

Milyen Péguy „szocializmusa?” Ha az első *Cahiers*-ban lapozgatunk, Marx-féle gondolatok kísértének. Csak-hogy sohasem volt igazán Marxé! „Mit tud Marx, mit tud Jaurès, a nagy francia szociálista vezér, a szegénységről?! Mit tud az ő országszerte elterjedt „szocializmusuk” a nép természetes erényeiről?” Péguy szocialista volt, de nem úgy, mint a proletárok, a politikusok és az értelmileg elitévedtek, hanem mint Szent Ferenc és mint Jeanne d'Arc. Az orléans-i Szűz az ő szentje és forradalmás eszményképe.

Jeanne d'Arc lelkében nincs semmi fonnyadt, semmi megszokott, semmi bízni nem tudó vonás, — ő maga a fiatalság. A kegyelem, melyet kap, új, friss, teljesen „fiatal kegyelem,” mert szinte az örök kegyelem lépett be az idő folyamába, amikor az ő lelkét indította.

Álljunk meg egy pillanatra ennél a pár a szónál: Jeanne d'Arc lelkében nincs semmi megszokottság. Mit jelent ez Péguy gondolatában? — A gyerekek iskolába járnak, tapasztalatokat gyűjtenek, megtanulnak formák

szerint gondolkodni, elvesztik „eszük ártatlanságát.” Ez folytonos értékcsökkenést jelent, mert az ártatlanság olyan, mint valami tiszta pohár, a tapasztalat pedig üres és szárnalmas, nyugtalanságot szül és magvetője az elvénülésnek. Az ártatlanság maga a fiatalság, az élettapasztalat meg a vénség felé visz. — „Legyen a szívetek és a szavatok olyan, mint a kisdedeké” — mondja Jézus az embereknek. Ugy-e nem tudjátok ezt megtenni, mert elvesztettétek azt a lelki hamvasságot, mely miatt Krisztus magához ölelte a kisdedeket, — és ezt ti nem tudjátok újra megtalálni, messze van tőletek ez a fiatalság! „Sajnállok mindenkit, aki nem őrizte meg fiatalságának eredeti őszinteségét, frissességét, őszinte közvetlenségét. Nem foglalkozni nagy kérdésekkel — barátom, ez annyi, mint csak pipázni, végigdőlni a szellemi megszokás párnáin, — ez tétlen, bönös megszokottság, melyet akkor vesz fel magára az ember, ha ránehezednek az évek, amikor azt gondolja, hogy az évek tesznek emberré. Boldog, aki metafizikus étvágyának fiatalságát megőrizte. Az nagy, aki hallgatta már a lélek csendjét és így őrizte meg „első lelkét,” — csöppet sem lankadtan.” — Akik pedig ezt elvesztették, azok csak betanult, már kész gondolatok szerint gondolkodnak, érzelmeik is kész érzelmek, akarunk és cselekedeteik is egészen kész mintára dolgoznak, — „keresztények, akik mechanikusan ismétlik az ima szavait.” A „kész gondolat” olyan mint a gyári ruha: nem illik rá az emberre, mégis fölveszi. A „készülő gondolatok” (idées se faisant) pedig olynok, mint a mértékre készülő ruha: mindig új és az alkalomadta körülmények és méretek szerint készül. A már kész gondolatok („idées toutes faites”) akadályozzák meg, hogy elménk szabad biztonsággal közelítse meg a valóságot. „A megszokott, kész gondolatok, érzelmek és akaratok emberét a kegyelem sem fogja már meg” — mondja Péguy.

A világ teremthet új misztikákat, — hiába, mert a megszokottság egyiket a másik után fel fogja emészteni, át fogja alakítani „politikává.” Maga Péguy így felel azoknak, akik „meghatározni” akarják a misztikát és a politikát: „Uraim, ha azt mondják, hogy meg kellene határozni, a gondolkodó és különbségeket tevő ész által legalább egy kevéssé körül kellene írni, hogy mi a misztika és a politika, — quid sit mysticum et quid politicum, — íme: a köztársasági misztika akkor élt, amikor az emberek életüket áldozták a köztársaságért, a köztársasági politika pedig ma él, a mi időnkben. Megértik, nemde?”

Aki némileg ismeri Péguyt, az megérti, hogy mit akar itt mondani. Számára a „misztika” a lélek dinamizmusát jelenti: ez hevíti őt, tekintetét a részekről az egészre irányítja, az egyéniről a szociálisra, a szociálisról az egyetemre, az örökre, szentre és istenire. Péguy „misztikája” valami fiatal, derűs és boldog belső szabadságot jelent, a gyermeklélek imádságos és üdén patakzó szabadságát, melynek csak egy vezérsillaga van: az igazság; fény ez, lelkesítő tűz, mely elkerüli a megzavarodást; a lélek élő, fiatalos erőnek egy pontba csoportosulása, teremtő lelki erő. Misztika csak ott van, ahol az örök áll bele az időlegesbe. A megtestesülés is az öröknek valami csodálatos leszállása az időlegesbe: a lelkinék testbeöltözése. „Mint-ha az idő fogadná be egy életre az örökkévalóságot.”

„Hogyan emészt el a politika a misztikát?” — ez Péguy egyik nagy kérdése. — Elkezdődik valami terv megvalósítása, tele „misztikával”; ez élteti és ez a tiszta forrás. De az események során, az emberi alacsonyosság és bűn következtében a misztika kopni kezd; megjelenik a politika, — a misztika teljes ellentéte — elhatalmasodik rajta, helyébe lép és felfalja: a tiszta, természetes misztikától hevített cselekedet piszkos, természetellenes politikává változott, — a politika elnyelte a misztikát.

„Misztika” és hősiesség — ezek Péguy lelkének lendítő kerekerei. „Hősiessége” ma már közhely. „Öreg közársasági vagyok én. Békében úgy élek, mint akárki más. De háborús időben jól meg kell gondolni, hogy komoly dolgok jönnek. Nem tudjuk, boldogok leszünk-e, de tudjuk, hogy nem leszünk törpék.” Széltől, vihartól vert kis csapat az ő szellemi köre. Akiket a politika és a vezér kemény egyénisége eltávolított, azokat ő tüzes ostorral veri tovább, — de a megmaradtak nem adják meg magukat, vállalják a harcot a „misztikáért” és a Péguy által elgondolt harmonikus állam építéséért. „Vannak szebbek és tisztábbak, mint mi, vannak boldogabbak is, — és sokan szentebbek. De mi nagyon is valóságos emberek vagyunk, akiket gondok és viharok vernek.”

Péguy „hősiessége” lenézi azokat az embereket, akik anyagi biztonságban élnek. „Nem élhetnek igazi keresztény életet, nem lehetnek keresztények azok, akiknek biztosítva van mindennapi kenyerük. Ilyenek az életjáradékot élvezők és a biztos fizetésű hivatalnokok. Csakis azok élhetnek keresztény életet, akiknek nincs biztosítva a mindennapi kenyerük. Ezek pedig a játékosok (kicsik és nagyok), a kalandorok; a szegények és nyomorultak; az

iparosok; a kereskedők (kicsik és nagyok); a házas emberek, a családapák, ezek a modern világ nagy kalandorai.”

Harcos katolicizmusa ki akarja ragadni a jövőt a pusztán evilági zsarnokok kezéből. „Nagy misztérium ez: katolikusnak lenni. Krisztus, a lelkek vezére, oly egyházat alapított, mely sem szellemi, sem evilági vonatkozásokban nem engedte, hogy legyőzzék, — és ezt nem is fogja engedni.” Tapogatódzásai közben, amikor a szocializmust misztikává és evilági vallássá akarta tenni, — megtalálta gyerekkorának hitét, megtalálta a másvilági misztikáját, Krisztust, az Istenanyát és a szenteket. Megkapta a könnyek adományát, és a *Cahiers*-ben szabadgondolkodók, zsidók, protestánsok és katolikusok számára misztériumjátékokat írt a remény és a szeretet isteni erényéről, az aprószentekről, az Atyaistenről, Éváról és a szentek egységéről. Híres „Isten beszédében” így szól az Atya: „Az emberek hite nem ejt bámulatba, — teremtett világomban nagyon is felismerhetik kezem nyomát; én oltottam beléjük, hogy szomjazzák szeretetemet és hogy egymás nyomorán könyörüljenek: szeretetüket sem csodálom. De reményük bámulatba ejt... Gyermekeim látják, hogy milyen a ma, és mégis remélik, holnap jobban megy soruk. Csakugyan, itt hihetetlenül nagy erejű az én kegyelmem. A halál sem olthatja ki gyermekeimből ezt a reményt és mióta Fiam meghalt, reményük abban van, ami még nincs, ami majd csak lesz, itt, az időben és majd az örökkévalóságban... Bámulatba ejt az a nagy-nagy remény...”

A remény abban bizakodik, hogy elmúlik a nyomor, ez a földi pokol, melyből nem nőhet ki semmi erény, semmi jó. Más a szegénység! A szegénység szent, mert az erények csírái találnak benne talajra. Ezért értékeli sokra a kereszténység is a szegénységben átélt szenvedéseket, a betegséget, kockázatokat: nem rejti el, hanem átformálja őket, megmutatja rendeltetésüket és bennük Isten gondolatát. Ilyen szemmel nézve, — elmélkedik tovább Pégy, — a munka nemcsak büntetésül szánt verítékezés, hanem istenszeretünk lerovása; a betegség szenvedésél Isten szenvedéseinek részeseivé tehetnek, csak szeretettel fel kell azt ajánlanunk. Így lesz a mi szenvedésünk kincs a szentek egységének kincstárában. „Jézus is azoknak a szenteknek mintaképe, akik szegénységből és fájdalomból, — a keserőségből és hazátlanságból nőttek ki, — mert Ő is ilyen volt.”

Az a Péguy, aki folyton azt erősítette, hogy ő nem konvertita, mert mindig megőrizte keresztény hűségét, aki látomásszerű elmélkedéseket ír az Oltáriszentségről és Jézus szenvedését a kis gyermek fogékonyságának rá-döbbenésével éli át, aki tudja, hogy az igazi keresztény a katekizmus minden szavát halálosan komolyan veszi, — ez a Péguy nem jár misére, nem járul a szentségekhez, rendezetlenül hagyja házasságát: nem kér felmentést a valláskülönbség akadályá alól és gyerekeit sem keresztelteti meg, mert nem akarja felesége szabad akaratát befolyásolni, — és mert nincs rá ereje. De amikor rádöbben, hogy nem járulhat szentáldozáshoz, valami végtelen csüggedtség, megzavarodás szállja meg. Sokszor ismételhette ilyenkor a Maritain nővérének mondott szavakat: „Igen, a bizalom hiánya, ez az én nagy bűnöm. Igen, a békét kellene megtanulnom, a békét Jézussal...”

* * *

Igy áll előttünk Péguy. Szótlatlan nézünk óriási szélsőségeire, nagy hősiességére és hasonlóan nagy bűnösségére. Nem merünk itélni, mert közbeszól: „Nem az a kérdés, hogy mennyit érünk, hanem, hogy mik vagyunk és hogy mit teszünk... Minden attól függ, mennyire vagyunk hűek mintaképeinkhez... Szent Lajos a mesterem, Jeanne d'Arc az eszményképem. Jó francia vagyok, igazi jó francia, hűséges Istenhez, — közönséges bűnös...”

Ha némileg megértettük Péguy lelkiségét, egészen természetesnek találjuk, hogy „misztikus hősként” kelt fel Dreyfus védelmére, és hogy tüzzel-vassal a német szellemiség és az akkori „Sorbonne-lelkület” ellen lázított. Áldozatos hősiességből fakad a *Cahiers de la Quinzaine* sok anyagi bajjal küzdő vállalata, és szívós kitartása, mellyel megvalósíthatatlan „misztikus” társadalmi rendről álmodozik, — miközben az el nem kelt füzetek már a mennyezetig töltik meg a kis nyomdahelyiséget.

Nevét oly gyakran találhatjuk a mai folyóiratokban, mint 1913 táján, szellemi harcainak idejében. A fiatal francia katolikusok, akik Franciaország lelki vezetésében is helyet kérnek maguknak, ma még szenvedélyesebb érdeklődéssel foglalkoznak Péguyvel, mint a világháború előtti katolikus nemzedék. Tervük a lélek forradalmasítása, szent és mélyen vallásos értelemben. Ezek számára nem lehet ösztönzőbb szimbólum, mint Péguy neve. Valóra válik, amit ő mondott egyik barátjának: „A katolikusok nem bíznak bennem, — csak halálom után.”

Rezek Román

CHARLES PÉGUY:

BOLDOGASSZONY BUCSUJA

Tengerek csillaga, megcsillan itt az asztal,
A kékék gyűlnek, a kalászok hajlanak,
Zizegnek mint a víz, remegnek mint a hab,
És szempillád a tájat megtölti malasztal.

És szavaid a néma síkot telezengték,
Látod, szegények lettünk, hozzád érkezünk,
Látod, ezek vagyunk, ez itt a két kezünk,
Ez itt a munka és arcunkon a verejték.

Hajnali szép csillag, kétségtelen királynénk,
Bennünket hív a te kiváló udvarod,
Látod, rajtunk a súlyos fájdalom ragyog,
S szerelmünk oly szegény, oly együgyű ajándék.

A síkon itt meg ott villog valami zszindely.
A bánat körbe bűg az égi partokon.
Kicsinek látszik messziről a nagytorony,
De szól a vén harang, zengése messze ring el.

Hát így hajózunk, így megyünk a templomodba
És körülöttünk a hullámozó tereken
Fölbukkan a boglyák füzére kereken
És meghajol, mint árbocos hajón a donga.

A földet túrtuk itt a kései koroknak,
Két ezredéve húztuk itt a boronát,
S egy ezredéve fénylik ránk a koronád,
Egy ezredéve néznek rád az eldobottak.

Te látod, hogy tolong feléd a kilökött nép,
Az utak kiterülnek, mint a legyező,
A szűk úton megyünk, csapkod ránk az eső,
Ez itt a szűk kapú, a nemzeti örökség.

Megyünk, a hallgatag alázat ragadott el,
Megyünk előre, szótlánul, megyünk tovább,
Megyünk előre, lépteink nem tétovák,
Nem ballagunk, nem futkosunk: megyünk, ahogy kell.

Te látod, mi vagyunk a gyalogos, szegény nép.
Mi vándorok vagyunk, keresünk valakit.
Királyok és szegény jobbágyok jártak itt,
Az udvaroncok és a zsvajgó cselédség,

Lengett a hosszú toll az inasok kalapján,
Itt voltak ők, a szívük együtt dobogott,
Szeretni tudtak és tudták, hogy rokonok,
És tudtak küzdeni, mindíg együtt maradván.

Neked születünk, csak tiéd ez a szegény nép,
Neked születünk, itt a homokos Loár
Csak azért hőmpölyög, csak azért folydogál,
Hogy megcsókolja csillogó ruhád szegélyét.

Neked születünk, a te komoly városodban,
Ez Orleán, itt fordul a te folyamod,
S hogy minden szebb legyen, csak azért kanyarog,
Hogy szebb legyen a lanka, lágyan oda csobban.

Neked születünk, zöldelő meződ a dajkánk,
Mi láttuk itt a teletöltött csűröket,
És egyszerű parasztok, egyszerű kövek
Vigyáztak minket és e kis falu maradt ránk.

A beauce-i síkságon születünk, ide rebben
Legelső bánatunk, a szigorú titok,
Kit a hanyatló nap minékünk megnyitott,
Midőn leáldozott a lángoló egekben,

És láttuk, hogy a föld keményen ittmarasztal
És mint a gondolat, remek és folytonos,
És mint a törvény, oly kemény és oly okos,
Bekerít, mint a lánc, s megterül, mint az asztal.

A termékeny talajból téptünk mink egy tornyot,
Felszökkent, mint a víz, röpiült, mint kelevéz,
A trónodig feszült, szemedbe belenez,
Kiráppent, mint a nyíl és lábaidhoz forgott.

Ó, Dávid tornya, itt van a te beauce-i tornyod,
Erős kalász, akit kegyelmes ég szeret,
Ez a te díszed és dicsekvő ékszered,
Gyönyörű koszorúdban tündökölve hordod.

Egy dárdát téptünk mink a fekete rögökből
És minden szenteken s királyokon felül
A mennybeli kereszt lábához elrepül,
A csillagokba fut, az égbe dörög föl.

Ez itt a bonthatatlan kéve, a te búzád,
Nem fonnyad el, nem bontja fel se ősz, se tél,
Nem szárad el, nem szórja szét se kőd, se dér,
Ez a te béresed, a szüntelen tanúság!

Ez itt a boldog kéve, örökös ereklje,
Nem rág belé a fagy, nem égeti meleg,
Nem hervad el, nem porlik el, nem didereg,
Közös halálunk újjain sohsem pereg le.

Ez itt a tiszta kő, hibátlan és remek kő,
Ezt építettük, ez a kőbe tett fohász,
A menny s a föld között a legbölcsebb vonás,
Hibátlan bölcsesség, az ég felé kerengő.

És föltekint az ég kezdetlen közepébe,
Ez a mi zálogunk, betöltött igazunk,
Ez a mi bánatunk és boldog vigaszunk,
Szegények orsaján szegények szövedéke!

Horváth Béla fordítása

CHARLES PÉGUY:

GONDOLATOK

Tévednénk, ha azt képzelnők, hogy különbséget tehetünk igazság és igazság között, hogy a válság perceiben tisztelhetjük a nagy igazságokat és a köznapi életben figyelmen kívül hagyhatjuk a gyakori és kis igazságokat.

Nem elég prédikálni: először tudni kell, hogy mit prédikál az ember. Nem elég eszméket terjeszteni. Úgyel-nünk kell arra is, hogy mit terjesztünk. Minden propaganda rossz, ha nem a teljes igazságot hirdeti.

A gazdag ember csak akkor tudja elképzelni a szegénységet, ha lángész.

A nép hibáit tömjénezni még aljasabb és mocskosabb dolog, mint a nagyok hibáit tömjénezni.

A népszerűség is egy formája a kormányzásnak és még hozzá nem is a legveszélytelenebb forma.

Veszélyes önámítás azt hinni, hogy az ember írhat anélkül, hogy olvasna, beszélhet anélkül, hogy másokat meghallgatna, alkothat anélkül, hogy táplálkoznék, adhat önmagából, anélkül, hogy megújítaná magát.

Ha a szükség úgy kívánja, tudni kell beszélni a pénzről. Hallgatni álszenteskedés volna.

A nagy elméleti szocialisták javarésznének az a hibája, hogy ők maguk nem voltak szegények.

A győzelem nem a tétovázók és gyengék jutalma.

A nyomornak súlya és elkerülhetetlen ereje abban áll, hogy a nyomorgókat gyógyíthatatlanul gyengékké teszi és ezzel legyőzhetetlenül megakadályozza, hogy egyáltalán kiszabadulhassanak nyomorukból.

Hamis eszméket terjeszteni és ragaszkodni hozzájuk: veszélyes dolog. De sokkalta veszélyesebb, ha valaki egy hamis eszmét terjeszt és — mintha mi sem történt volna — visszavonja azt. A szerző visszavonhatja eszméjét: de nem vonta vissza ezzel a képet, az emléket, melyet az egyszerű emberek kialakítottak, megőriztek ebből az eszméből.

Elsütni egy puskát másutt, mint a céllövöldében: súlyos művelet.

A tömegek gyávasága, különösen a parlamenti tömegeké, kiszámíthatatlan.

A rágalmazás a politikában nem olyan kellemetlen, mint az igazság kinyilvánítása.

A mai idők legritkább erénye: a hűség.

Teljes erőnkkel és fáradhatatlanul szembe kell szállnunk minden fajta barbárság özönével.

Ha valaki hű akar maradni az igazsághoz, szakadatlanul hűtlennek kell lennie minden szakadatlan, folytatólagos, fáradhatatlan, újraéledő tévedéshez.

Az már sok, bizonyára a legtöbb, talán minden, ha az ember nem tesz rosszat, mikélyt csak a kisujját is megmozdítja.

Szegénység, munka, család: minden élet három oszlopa.

Sohasem aszerint ítélek meg egy embert, hogy mit mond, hanem ahogyan azt mondja.

Tévedés azt hinni, hogy egy ember ártalmatlan, mert látszólag szobatudós.

Épp oly kevés a festő, aki néz, mint a filozófus, aki gondolkodik.

A vers és a próza két különböző és kapcsolatba nem

hozható lény, és ha ugyanazt prózában és versben mondjuk, nem ugyanazt mondjuk.

Sok jelentős történelmi homály eloszlana talán, ha az emberek hajlandók lennének megérteni, hogy két fajta háború van és a kettőben talán semmi közös vonás sincs. Van egy fajta háború, mely harc a becsületért és van egy merőben más fajta háború, mely harc a hatalomért. Van olyan, amelynek célja a lovagiasság, és van olyan, mely a hatalmat akarja.

A görög humanitás ma hal meg a szemünk láttára. Amit nem tudott elérni semmiféle barbárok betörése, benyomulása, amit nem tudott elérni az idő sem, ez a fáradhatatlan romboló, azt néhány politikai demagógia mulandó győzelme szemünk láttára megvalósítja.

A demagógiák diadala mulandó. De a romok örökre megmaradnak.

A római birodalom szétbomlása semmi sem volt a mai társadalom szétbomlásával összehasonlítva. Kétségtelen: sokkal több volt a gonoszság és egy kissé több a bűn. De végtelenül több volt az erőforrás is. Az a rothadás csírákkal volt tele. És a csírák nem voltak olyan terméketlenek, mint ma.

A középkor legutolsó jobbágya abba a keresztény közösségbe tartozott, mint a király. Ma nincs többé már közösség. A gazdagok és a szegények úgy élnek — vagy legalább úgy tesznek — mint két tömeg, mint két vízszintes réteg, melyet űr, áthidalhatatlan szakadék választ el.

Csak kétfajta szenvedés van: az elkallódott és az el nem kallódott szenvedés.

„Péter megtagadta Jézust... Péter megtagadta Jézust...” Mindig csak erről beszélek. Péter tagadásáról... Igen, háromszor megtagadta. És aztán. Mi, mi százszor, ezerszer megtagadtuk bűneinkkel, a bűn tévelygéseivel, a bűn tagadásaiban... Péterért egy kakas kukorékol; hány kakas kukorékol értünk; csakhogy mi nem halljuk hangjukat, nem akarjuk hallani.

Túlságosan keresztény vagyok, semhogy ne éreznék leggyőzhetetlen rettegést, ha valakiről ítéletet kell mondanom... „Ne ítéljetez, nehogy titeket is megítéljenek”, ez egyike a legfélelmetesebb szavaknak, melyeket valaha is kimondtak, egyike azoknak, melyek mindenütt fejemben járnak.

Mindenki érzi, hogy Isten országában az első hely a szegényeké és szürkéké. Ez csaknem igazságtalanság lenne, ha a szegénység kapuja nem állana mindenki számára nyitva.

Szégyelje magát az, aki szégyenkezik... szégyelje magát az, aki megtagadná Istenét csak azért, hogy a szellemes emberek ne mosolyogjanak rajta; az, akinek csak egyetlen gondja, egyetlen gondolata van: csak Anatole France ne mosolyogjon; az akinek a tekintete már előre bocsánatot kér Istentől; a szalónokban.

Mi, hívő keresztények éppolyan ostobák vagyunk, mint Szent Agoston és Szent Pál, mint Szent Lajos és Szent Ferenc, mint Jeanne d'Arc, és — miért ne mondjuk ki? — mint Pascal és Corneille.

Nincs szebb látvány, mint egy gyermek, aki imája közben elalszik.

Nem is akarok hallani az olyan keresztény szeretetről, mely örökös meghunyászkodás az evilági hatalmak előtt. Csak egyfajta keresztény szeretetet ismerek: az állandó lelki és a n y a g i egységet a szegénnyel, az erőtlennel, az elnyomottal.

Zigány Miklós fordítása

DEMÉNY JÁNOS

MAGYAR MESSIÁSOK

Prohászka és Ady

Különböző helyről indulni s egy cél felé törni: gyakori eset a világban. A találkozás már ritkább. Minden út Rómába vezet, azért jutnak el oly kevesen oda. S én ime, most két utat látok, mely egyként Budára visz: Prohászka és Ady életútját.

Mindketten jól látják, „melyik út megyen itt Budára?” — két út van, de utat törni egyen is épp elég. Az egyik út a magyarság útja, a másik a kereszténységé. Ady az előbbin halad, a magyar létről mond el minden elmondhatót és elmondhatatlant; Prohászka a hit útján közeledik Buda felé. Ady világa csodálatos lehetőségeket kibontó új magyar mitosz, — Prohászka világa a kinyilatkoztatott örök hit a magyarságban. Ady: színekben, ködfoltokban világ-vajúdás, — Prohászka: e ködvilágon keresztülrohanó, pillanatokra mindent bevilágító fehér fény. Ady lelkében a ma történeti éjszakájának rémei riadoznak; Prohászka a holnap léleknappalában él.

Mondanom sem kell talán, hogy ezek a szembeállítások kissé általánosítások is. A szónak azonban ne nézzük a banális oldalát, mely a szokás penészével lepett. Minden gondolat „általánosítás” s a hasonlatok is azért hasonlatok, hogy sántításnak. Az igazságot itt nem hasonlatok döntenek el, hanem egy mindennél jelenvalóbb alapérzés. Aki ezt nem érzi, annak minden hasonlat új cáfolat, aki azonban a sántító hasonlatokban is az előbbrejutást látja, most már a saját lábán is mehet. Ennek a lényege pedig nem más, mint Ady világának mitikus alapérzésében látni Prohászka s Prohászka sugaras hitvilágával közeledni Ady felé.

Prohászkanak és Adynak egészen más véleménye volt egymásról, mint nekem róluk. Ők egymás fától nem látták az erdőt, én azonban már csak két sirt látok... Hogy a holtak miként békülnek, Istenre bízom és rájuk. A nagy szellemek sírja azonban tovább él, a génuszok árnya holtukban is tovább nő.

*

Ady a magyarságból fakad s innen tárul szét a nagy világhorizontokba. „Hepehupás, vén Szilágyban hét szilvafa árnyékában szunnyadt lelkem ezer évet...” Ez a fölébredt lélek dévavári disszonanciákban, lélekkettőségben vergődik, dionysosi nyugtalansággal két pólus között vibrál: a pogány s a keresztény lélek között. Egyszer pogány titkokat szív, máskor álma az Ige, az Üdv, az Út... Újszövetségi lelke a bujdo-

sás babona-sípjait is megszólaltatja, s a magyar őszövetség is felszakad költészetében.

Ady géniusztát Dantéhez *Babits* mérte oda. „Ady élete is szimbólikus élet volt, mint Danteé; nem véletlen és egyéni érdekű, hanem szimbólumokkal teljes, rendeltetési és próféta-élet. Költészete, mint az Isteni Színháték, egyúttal a legteljesebb emberi színháték, a pokoli bűnök és szennyek naturalizmusától az emberi lélek csodálatos fölemelkedéseinek paradijsomi zenéjéig ívelve, rendkívüli sűrítettségében szinte beláthatatlan gazdagságú és tarkaságú életanyagot ölelve föl, alakok, események végérhetetlen sokaságát, amelyek együtt egyetlen nagy lélek vallomásává, egyetlen szimbólikus és rendeltetési élet tartalmává szövődnek.”

„Ady igazi méltó testvére a nagy itáliainak. Elsősorban különös szimbólizmusa teszi azzá. Ahogyan ő is egy egységes szimbólumrendszert épít ki; ahogyan az egész világ életének nagy szimbólumává, s maga ez az élet ismét szimbólummá, szimbólikus és végzetes létté válik önála is... Ahogyan ez a líra harccá lesz, mint az élet, nemzeti és emberi küzdelemmé, épen mert megmarad lírának... Csakhogy Dante lírája egyúttal eposz is; s élete nemcsak belső, mintegy elvont és lelki tartalmában, hanem külső tényeiben is anyaga és nyelve e szimbólikus költészetnek.”

Dante műve skolasztikus felosztottságban is pokol, purgatórium és paradicsom. Adyban ez a formai kötöttség csak a lélekhullámzások dantei stációjának esigavonalában építhető fel. Verseit a pokol legalsó bugyraitól a menny felsőbb égi rózsái felé törő spirálisban lehet kifejezni. Kiindulva onnét, ahol a Sátán kevélye, egészen addig, ahol Isten-szerelemmel telik meg.

Ady nem volt Róma iránt érzéketlen. Ilyent írt: „Rómát érzem, hogy Rómát látom nemsokára, hogy élet, Budapest, Párizs, játék, emlékezés, siker, bukás pár hétre kitörlődjenek zavart, szomorú lelkemből: a Földnek és Időnek öröme, legszébb szimbóluma, Róma üzeni, hogy vár.”

Prohászka eme örök Róma időntúliségéből halad az idők mostohája, a magyar falu felé az Egyház világdómjából a magyar templom, a keresztény művészet hamupipókéje felé.

A középkor a kereszténység teremtő közösségi kora volt. Mikor azután a keresztény lelkeket mind gyötrőbb társtalanság önemésztő rettegése töltötte el: ez a fényes kor szállt a sírba és a síri kereszténységnek kezdődött a korszaka. Ebben a korban is akadtak keresztények, de elszigetelten élve alig foghatták egymás kezét: egy-egy eltévedt kézszorítás a katakomba-homályban, nem adott felvilágosítást a szív tisztaságáról. A XX. század apokalipszisa pedig, hogy a nagy kaosz után, amiben korunk szenved, vagy egy új keresztény közösségi kor, egy új középkor születik, vagy valóra válik az apokalipszis réme. A jobbik eshetőség ígéret-triász: az anglikán egyházból megtért Newman, az ortodox egyházból megtért

Szolvjev s a katolikusnak született Prohászka, akinek erendő katolicitása az ősi katolikus magyarság eleve elrendelt misszióját jelképezi.

Prohászka életútja az új középkor felé tart, ezt a lélekutat azonban szükségképp a történelemben — a hajdani középkorban — méri vissza. Döntő pillanatai, mikor a pilisi erdőn halad keresztül, hol hétszáz év távlataiba mereng vissza, itt látja meg a lélek napsugarát, melytől „a tölgyek, a bükkök s kőrisfák sejtjeiben millió rokka perdül s millió szövőszéken a természet sejtszövétté szövi a napsugárt”. Az életet éltető nap fénykoszorújában lát két arcot: Abélardot, s nagy ellenfelét, aki felé az ő bizalma száll: Szent Bernátot. Elgondolkozik a kereszténység szentbernáti iránya fölött, amely *teremtő munkára* képes, amely „az ősi testvériséget a röggel s állattal, fával, fúvel s bokorral vallotta”. Elgondolkozik azon, hogy ezek a szellők áramlottak akkoriban mifelénk is, megredítve a fák leveleit s az emberek szívét. S itt már denevérszárnyakon járja a világot: „látni keveset látok, de a homályt tapogatom”. S szárnyai alatt a homályban már ott álmodik Assisi Szent Ferenc virágoskertje.

Ahogy a keresztény filozófia Albertus Magnus után Szent Tamásban teljesedik ki, Szent Bernát ősi testvérisége a röggel, fával s állatokkal: Szent Ferencben nő nagyobb távlatokba. Természetes, hogy Prohászka életútja is Assisi felé vezet. Am az élet alkonyodik s fehérül a haj. Halála előtt fél évvel azonban már tisztán látja, hogy a „*frigescens mundus*” (hűlő világ) Szent Ferenc lelkének kiáradó áhítatát várja, hogy izzó parázssá gyúljon. Ezt írja Szent Ferencről: „A 700 évnek távlatában nem látjuk kisebbnek — s ami még különösebb, nem esik tőlünk messzebb, sőt egyre közelebb.”

Szent Ferenc azonban a „nép szentje” volt s kereszties szív dobogott benne. Prohászka kétségkívül az ő nyomán döbönt rá élesen az evangélium szavára: „Nem jöttem békét hozni, hanem kardot”... „Mert nem beszédben áll az Isten országa, hanem erőben”. S ekkor értette meg határozottan, hogy a szegények hivatalosak... Négy hónappal halála előtt ezt írta a Soliloquia döbönt csöndű magányában: „S ezt most egy év mulva folytatam. Ezt az itt említett nagy tettet átélnie lehet mindenkinek. Ez a tett s annak átélése a kereszténység. Előbb én is ahhoz a nézethez hajoltam, hogy a vallás nem lehet tömegmozgalom, mert hogy műveltséget, bensőséget, finomságot föl-tételez; de azután a meditációban észrevettem, hogy szó sincs róla, mert a pásztorok s a szegények hivatalosak...”

A Dévavárában írtam, az a Szent István, akit én Koppánnyal szembehelyezek, már felszívta a koppányi magyart. Itt kiegészíthetem: az a Szent István, akit Dózsával szemben választok, már kiegyenlítette magában az európai magyarság ezeréves tragikus kettősségét, már nem disszonancia, de harmónia.

Itt: a magyar klasszika közvetlen közelében esett el Pro-

hászka, a népi és vallásos erők nagy szintézisének küszöbén. — S a mennyek felé menet talán találkozott a Purgatorio útjain haladó nagy vándorral, Dózsa György unokájával, papok ivadékával...

*

Ady a pokol füstgomolyagjaiból emelkedik a menny fényei felé; Prohászka belső, misztikus élete egészében a dantei világ szeráfi körei fényrózsáinak égi útjain halad. „Ah, Uram, tele van a szemem fénnel”... sóhajt fel misztikus vallomásai egyikének elején; s egész élete ilyen dús fényzőn. Táncos lélek, aki „lábujjhegyen, minden neszt kerülve, a könnyűség öntudatlan gesztusával, puha léptekkel kerülgeti az Istent, majd lelkes, ujjongó táncban perdül körülötte”. S aki e lengő, pörgő táncában „magával ragadja a világot, az időt, a teret, a csillagokat, a holdakat, Andromache ködeit s a saturnusi gyűrűk megperdülnek tőle”.

A hűlő világ — „frigescens mundus” —, amelyben Ady-nak vacogott a foga, Prohászka géniuszában melegedik fel újra; a Diadalmas Világnézet-nek már az első oldalán „a lélek lehelete reszket át a tájon”. Lelkének pünkösdi szelében egy lélekrügyező világ bontakozik ki a magyarság szívéből: „calescens mundus”. Ez a lélekrügyezés a magyar újszövetség preludiuma.

Prohászka és Ady: „Illés-lelkek”; az Úr Illésként, tüzes szeréren ragadta őket magához, mert sújtott bennünket és szerelte őket. Életművük más-más irányból indulva közös csúcson felé tör, de nem fejezhették be művüket, nem építhették fel a Templomot. Azonban csontjaik ígéretként fekszenek a földben; szellemük befejezésre, építésre hív! ”Még a Templomot sem építettük fel” — kiált fel Ady egy mai próféta átkában. A mi feladatunk: egy holnapi prófétának áldásában felépíteni a Templomot.

Babits és Szabó Dezső

Amikor Németh László a mai magyarság igazi áthidaló géniuszának hiányát említi, a műveltség és őserő ellentétjeként állítja szembe egyfelől *Babits*, Kosztolányi, Szekfű — másfelől Ady, Móricz Zsigmond, *Szabó Dezső* alakját. Egy tanulmány néhány éve Ady és Szekfű között találta meg a magyar sorskérdések közös bogait. Erőteljes szembeállítást és egymásmellé helyezést jelent azonban Babits és Szabó Dezső, mint a „műveltség” és az „őserő” ellentéte.

A műveltség és az őserő géniuszai különbözőkép reagáltak arra a végzetes környezetre s fojtó atmoszférára, melybe sorsuk vetette őket. A műveltség géniuszainak lelkében megpattant egy húr, az őserő géniuszainak lelkét az elnempattanó húrok torz kínba facsarták. Így áll egymás mellett Szekfű és Ady s így állanak előttünk Babits és Szabó Dezső.

O voi, che avete gl'inteletti sani,
Mirate la dottrina che s'asconde
Sotto il velame degli versi strani.

DANTE, INFERNO IX. 61--63.

Az *Elsodort Falu* ezzel a Dante Isteni Színjátékának poklából vett idézettel kezdődik. (Babits fordításában: Ó ti, kik éltek józan értelemben, lessétek, mily tan látható keresztül, elfátyolozva különös rímekben!)

S ebben van valami szimbólikus. Ady sokszáz verse egyetlen életeposz — Szabó Dezső eddig három monumentális regényt írt, három „eposzt”. Az *Elsodort Falu* — *Csodálatos Élet — Segítség!* Az *Elsodort Falu* valóban pokol, pokoli víziók és pokoli bűnök keretezik. „Regényem a világtörténelem legőrültebb táncában kavargó, mikor minden szemét és tragédia felszínre ütközött és nem veszik-e észre, hogy minden szörnyű valóságon át hogy hallok az egészséges élet hívását, hogy az elfolyó emberi nyomorúság minden pórúsán hogy átzuhog a dolgok világának ős szépsége?” — A *Csodálatos Élet* „nyitott szemű margaréta az *Elsodort Falu* tövében”. Ha amazzt pokolnak neveztük, ez purgatórium: benne a világ élet-halál arca váltakozik, elválások és találkozások könnyeiben és mosolyaiban. „A mindig tudott halál az ember hősiessége és tisztasága: hogyan lehetne gyáva és gonosz az, aki mindig a halál szeméinek frissességében van? Akik kézenfogva járnak a halállal, azok nagyon jók és nagyon szánják az embereket. Minden múlhatatlan a készülő halál gesztusa.” Eme szabódezsői filozófia művészetté öntését jelenti ez a műalkotás, amelynek zárószóiban, mikor a kerek világot bejárt s a keresztet megtalált székely Odysseust befogadja a jó temető: paradicsomi bűvölet sugárzik: „szárnyalás”, „szeretet”... mely Dantenél is mozgat napot és minden csillagot. — A harmadik eposzban, a *Segítség!*-ben azonban nem táruznak fel a paradicsom ígért csodái; úgy tűnik fel, ez a világ Prohászkanál marad vissza. A világból félőrülten kiüldözött hősből a messze nyugati tengerparton támad fel utoljára a „hős”: törékeny csónakban a viharzó tengerre száll. A morajló, zúgó tenger azonban a sziklához csapja csónakját s a partra csak a „Segítség!” gyérülő hangfoszlányait sodorja a vihar... Szabó Dezső itt megmeredt, nem halad tovább; Prohászka és Ady halottan is élő — Szabó Dezső ősz Toldiként ázott sírjába elevenen temette magát Koppány-sorsában; élteben is holt.

Babits Dante-fordításának purgatóriumi része előtt, az előszóban többek közt ez áll: „A Dante tolmácsainak régi hagyománya, elárulni előszavukban: a nagy költemény melyik része áll legközelebb szívükhöz. A jelen fordítás készítője a Purgatóriumot szerette a legjobban...” Ez az előszó részlet juttatja eszembe, hogy megmondjam: a három Szabó Dezső eposz közül a világ az *Elsodort Falu*t (a Poklot) tartja nagy-

ra, Szabó Dezső a Segítséget (a vélt Paradicsomot) s én a Csodálatos Életet (a Purgatórium szent lehetőségeit...).

Szabó Dezső is, miként Ady, a magyar fajból támad. „Es építette Kolozsvár a mese hallgatásra nyílt szemű kisiút. Épített minden köve, fája, levegője és ege. Öreg házak és rozsdarágta vén sírok, haragos fejüket rázó erdő-bőlények és barna templomok, szárnyas zsoltárok és végtelen zokogású dalok építették. Kőből, földből, multból, erdőből, vízből kikeltek Erdély gigászi szellemei és építették az olvasó gyermek szívét.”

Babits a régmúlt idegen kultúrák illatát és életlényegét gyűjti össze, szorgalmas méh a virágpont. Egy humanista bámulója szépen írja le, hogy költészetében miként tárulnak fel „a görög szigetek arany napja, a görög színházak mélységes borzongásai, latin költők dekadens sorai, a bukólikus Itália, Fiesole kertjeiben az elegáns ciprusok s a tágas olajfák, Provánsz mezői, tömör ókeresztény bazilikák és bűvös gót katedrálisok, exaltált spanyol vidékek, Shakespeare furcsa Londonja, Weimar és Párizs, a XIX. század Angliája, melynek köde és füstje, rút téglaházai és halvány ligetei s ezüstös tavai közül a görög vers után az emberiség lírájának legóriásibb áradata zengett elő”.

Mikor Babitsot a nagy krízis válságba sodorta, nem tette magát Szabó Dezsőként önkezével ásott sírjába — hanem felvonult elefántcsontklastromába, hol Walther von der Vogelweide-ként támasztva arcát kezére: a hervadó Európa tűnő tájai után vetette búcsúpillantását. Egy versében így hibázza el életét: „emlékből raktam össze rózsét, multból máglyát jövőm alá, s tegnap tüzére holnap hősét, magamat dobtam égni rá”.

A magyar sorshoz szólva, értékes gondolat-gyöngyök peregnék el szelleme lejtőjén. Az irodalmi problémák közt mondja: „A magyar fajnak valóban minden ereje és kilátása megvan, hogy — aránylagos frissességével, szerencsés keveredéseivel és megtermékenyüléseivel, keleti örökségével, s nagy és külön multon edzett nevelésével — nagy és új emberi erőket teremjen.” Egy versében így beszél: „A népek váltsága jó most . . . , „Mi leszünk a keresztrefeszített a nemzetek közt?”

És megszólalnak benne a dantei stációk: „énnekem, jaj, a Pokol is otthon s jól ismerem a Tisztulás hegyének fájó lépcsőit, és az Ég kegyének csillagos távlatait . . .”

A nagy és elhatározó indítást a görögségtől kapta, benne az európai lélek gyökereit ragadta meg. Azonban a „Görög anthológia” s a „Laodameia” — a hétszövű nád szerenádjai után „az út végén vár egy kolostor”. A „Sziget és tenger”-ben preludiumként ez a hitvallás is felbúg: „Én katolikus vagyok; azaz hiszek a nemzeteken felülálló, egész világnak szóló *katolikus* igazságban!” Ez a hitvallás mélyült el benne, mikor elefántcsontklastromában magyarrá költötte Dante Isteni Színjátékát. S ebben a lélekállapotban írta meg a középkori himnuszok csodálatos magyar újjáköltéseit is, melyeknek summá-

ja Amor Sanctus-nak, a szent szeretet könyvének neveztetik.

Ami Dante Színjátékának magyarba ültetését jelenti: az nem „műfordítás”, hanem egy „mű”. Maga is ezt vallja „Műhelytanulmány”-ának zárósoraiban: „Nem érzem magam műfordítónak. Dantet csak költő fordíthatja. Hogy e költő méltó-e, rokon-e Dantehoz? Nem tudom, de ha nem hinném, egy terzinát sem írtam volna le. Lemondok arról a hiúságról, hogy színeredeti költőnek tartsanak. Megpróbálom a legszebb könyvet adni nemzetemnek, amit adni tudok. És mint a középkori másoló, ide írom az elejére: olvassák szívesen, mert igen szép.”

Másutt ezt írja: „S az utolsó évben elcsüggedt bennem a költő. Az irodalom csüggesztette el. Most Dante szikláiból várat építék lelkem köré. Megutáltatták velem szegény hangszerelemet. Amikor hát olyat kellett mondanom, amit csak zenével lehet kimondani, Dante nagy százhúrú hárfájához nyúltam. És e hárfának volt húrja hangomra rezonálni.”

Bizonyos korokban, melyek az építészet nagy akarásaiban élnek, a festészet és szobrászat is építészeti jellegben nyilatkozik. Máskor pedig még az építészetben is túlteng a festészeti elem. Az egyiptomi kort *általában*, viszonyítva a göröghöz és keresztényhez, az építészet korának tartják, ugyanígy a görögséget a szobrászat megtestesítésének. A keresztény kultúra pedig ebben a nagy távlatban a festőiség kultúrája, persze *ön-maga köreiből* mérve: Giotto korában festészetében is építészeti. Ma pedig úgy tűnik: az új keresztény kultúrában a zeneiség jut túlsúlyra, építő korszakban bontakozva: természetesen építészeti jellegű zene. A zene ma építészeti jellegű, viszont a költészet zeneivé alakul. *Babits* költészete mindennél jobb szeizmográf.

Babits olyanokat mond, amit csak zenével lehet kimondani, az Isteni Színjátékban s a Himnuszokban egy folytonos lélekzúgás mond Palestrina-muzsikát. Isteni Színjátéka csodálatos dóm, melynek belső térségeit a Szent Szeretet himnuszainak áhítatos képei díszítik, szentek trónusa körül muzsikáló angyalokkal. Ebben a világban izgató és elmaradhatatlan ellenpont Ady néhány verse: faragott kóruszúgások alatt gubbasztó gobbók...

Ez a világ Prohászka léleknívóját veri; amit Prohászka prózájában, mintegy lelki-zenében s lélek-rímekben közöl, azt itt Babits a költészet parasszusán érzékelteti. Szabó Dezső épp fordítva, Ady költészetének hangját prózájában halljuk ekhóni, a magyar próza ős zuhogásában.

Természetes azonban, hogy azért Babits és Prohászka, vagy Szabó Dezső és Ady nem egymás variációi. Babits teljesebb litteraturás képet nyújt, mint Prohászka, de az utóbbi jóval magasabb csúcsokra tört. Szabó Dezső is teljesebb, harmónikusabb világ, mint Ady, de az utóbbi tragikus vergődéseinek lázában a magyarság rejtett tárnáinak gazdagabb és változatosabb vízióit bontotta ki.

Babits tartózkodó, bűvő lélek, aki elefántcsontklastromába vonult: „másokra bízva az époszt, idegen vagy paraszti apák szabadabb gyermekeire...”

Bizonyos, hogy Szabó Dezső modern Sámbar-ként csúnya karikákat küldözget Babits és Szekfű orrára, de azt hiszem nagy szomorúságára van, hogy senkitől sem kap hasonló jókat, hogy vitázhatná igazságait égbe csapkodón.

Nem fejezhetem be soraimat, hogy ne szolgáltatassak igazságot Szabó Dezsőnek. Voltaképpen az örök magyar rezidencia „bolondja” ő a szó shakespearei értelmében... A királyoknak a sok talpnyaló közt csak a bolond mondhatta meg az igazságot, a királyok mindig bennük végezték el a lelki felsülködést. Az igazság tükrei voltak sokszor az előtt, akinek mindenki csak hazudott. Ezért van az, hogy Shakespeare Lear királyának bolondja királyibb, mint a bolonddá lett, mindenéből kiforgatott király. — A Ludas Máttyás füzetek legelsőinek egyikében, hol Szabó Dezső új életet kezd, ez a mottó húzódik a mosolyok mögött:

Lear: Dost thou call me fool, boy?

Fool: All thy other titles thou hast given away,
that thou wast born with.

Demény János.

TOLDALAGHY PÁL:

BUKOTT ANGYALOK

Az asztallapra ejtem hát fejem,
mint aki álmos, vagy sebet kapott.
Víg dáridó volt eddig, bálterem
az élet. Aztán minden ablakot

bevert a jég, egy buzgó szélvihar,
míg csak leáztak drága selymeink
s az ifjúság tépett rózsáival
itt állhatunk mezítenül megint.

Miféle ösvény, nótás víg berek
ismerne rá e merszét elhagyott
lábakra? Hol és merre nézzetek,
ti, vak szemek, kik léha angyalok

tüzével és tűzük ledér hevével
ragyogtatok és incselegtetek?
Elbuktunk és a gyászolók szemével
nem sírhatunk saját magunk felett.

TRISTAN DE ATHAYDE:* ELFOGADHATÓ-E AZ EUGENIKA?

*Wat cane be done with a wolf,
can be done with a man.*
Bernard Shaw

Az emberi vallás.

Az emberimádat a legjellegzetesebben modern vallás. Az ember olyan lény, aki imádatszükségletben szenved. Imádozott már állatokat, fákat, ősokeket, isteneket; néha még az is megesett vele, hogy az igaz Istent imádotta. De lassanként mindezzel leszámolt. És oly mértékben, mint ahogy tévelygett, hogy aztán feltörjön kétes, a világrészeken szét-szórt civilizációiban, megváltoztatta imádatának tárgyát. A XIX. században a nyugati ember főként a tudományt imádotta; no meg néhány szépen zengő mítoszt: Szabadság, Egyenlőség, Testvériség, Demokrácia, Anarchia, és így tovább...

Ma a XX. század embere önmagát imádoja. Mindaz, amit szabadon, mint eredetit és teljesen sajátját, a múlt minden befolyásától és elfogultságától mentesen alkotott, mindez új ritmust teremt: az emberimádatnak, a ma hatalmas vallásának megnyilvánulását. Midőn az ember lerázott minden jármót, engedelmes tanulékonyssággal dugta fejét saját kalodájába. Azokban az országokban, ahol ez az új bálványimádozás a legnagyobb erővel dühöng, ép azért, mert az ökrösszekértől átmenet nélkül jutottak el a repülőgépig — Oroszországban, Kínában vagy Mexikóban például — a civilizációnak ezeknél az új gazdagainál az új vallás nyíltan és azonnal jelentkezik, sőt hivatalossá válik. Már nem az ismeretlen istennek emelnek oltárt a kételkedők, hanem a XX. század imádozata tárgyának, a mindenható embernek, és különösképen azóta, hogy a XIX. század meggyőzte ezt az embert, hogy ő tulajdonképpen állat. A modern emberhez tapad az a paradoxon, hogy attól a perctől fogva isteníttette magát, amióta tudomást szerzett állati természetéről.

E két, látszólag annyira ellentétes irányzatnak találkozására végtelen tisztaságban jelentkezik Freud filozófiai

* A Brazíliai Akadémia tagja.

gondolataiban. Freud a XX. század gondolkodásmódjának legjellegzetesebb kifejezője. Miután kikutatta, felfedezte és rendszerbe foglalta az infra-emberben az egész ember titkát, természetszerűen kényszerült, hogy kövesse a Nietzsche által kijelölt utat és feltalálja a felsőbb-embert, vagy, amint ő nevezi, az Über-Ich-t.

Azonban minden pogány civilizáció, minden pogány gondolkodó — akár kereszténység előtti, akár kereszténység utáni — logikusan olyan végeredményhez jut, amely tőle magától nem függő tagadás vagy állítás. A nyugati pogányság különösképpen állító. Ez a felsőbb-emberre való vadászat nem napjainkban kezdődik, hanem fellelhető a történelmi időknek mindazon szakaszaiban, amikor a vallásos érzés elgyengült vagy változott. A két végletnek, az ember istenítésének és elállatiasításának ez az egyesítése igen élénken jelentkezik Freudnál. Ugyanilyen formájában találjuk meg a tudatos vagy tudattalan pogányság minden pillanatában. A számos példa közül, amelyet felhozhatnék, három, véleményem szerint eléggé jellegzetes szöveget választottam ki; huszonhat századnál nem kisebb időszakot ölelek fel... Megtaláljuk bennük a freudi infra-ember felsőbb-emberben csúcsonló paradoxonját. Az, ami hat századdal Krisztus előtt csak sejtés, a renaissance végén utópia volt, ma tudományos kutatás tárgya lett: a professzorok szabályokba akarják foglalni s az államok kezdik közigazgatásilag alkalmazni.

Megarai Théogonis, a görög költő, hat századdal Krisztus előtt azt írta:

„Gondunk van rá, hogy jó fajtájú szamarakat és lovakat tenyészünk, mert tudjuk, hogy jóból származik a jó; de egy egészséges ember sem utasítja el egy beteg nő kezét, ha ennek pénze van. A pénz korcsosítja el a fajt. Nincs okunk, hogy csodáljuk, ha egy faj lehanyaglik, hiszen rossz egyesül a jóval.“

Huszonkét századdal később, a XV. század végén, a pogány újjáéledésnek új korszakában, Campanella *Città de Sole* című munkájában így ír:

„Mi, akiket annyira érdekel a kutya- és lófajok nemesítése, egyáltalán nem törődünk az emberi nemmel.“

És így ismétlődik az eszményi városok alkotóinak közös aggodalma, Pláton *Köztársaságában* éppúgy, mint Morus Tamás *Utópiájában*.

Most, abban a pillanatban, mikor ismét pogány újjáéledés fejlődik, többé nem a Művészet jegyében, mint a XVI. században, hanem a Tudomány égisze alatt — ugyan-

az az aggódo gondolat jelentkezik és fejlődik ki, nemcsak a humanista filozófusoknál, hanem a gyakorlati törvényhozóknál is.

Az az emberi gondolkodó, aki ma legjellegzetesebben képviseli a felsőbb-emberiséget, kétségtelenül Bernard Shaw. Midőn gondolatai során elérkezik az emberi nem mesterséges és végeláthatatlan nemesítésének gondolatához, elhagyja szarkazmusát a filozofálás kedvéért. Gondolatait főként a *Man and Superman* című darabjában és az azt kísérő — általa *Forradalmár Kézikönyv*-nek nevezett — magyarázatában fejtette ki. Már az első fejezetben elkülöníti a civilizációra általa másodlagosnak ítélt változásokat azoktól, amelyeket alapvető fontosságúaknak tart:

„Az olyan egyszerű változásai a berendezkedésnek, mint amilyenek a katonai és papi köröktől a kereskedelmi és tudományos világba visznek; a kereskedelemtől a proletár demokráciához, a rab-szolgaságtól a szolgasághoz, a szolgaságtól a kapitalizmushoz, a monarchiától a köztársasághoz, a többistenimádástól az egyistenimádásig, az istentelenségtől a humanitárius panteizmushoz, az intézményes analfabetizmustól az általános írni-olvasni tudásig, a regénytől a valóságig, a realizmustól a miszticizmushoz, a metafizikától a fizikához vezetnek, mindez pontosan annyi, mint eben gubát cserélni (changes from tweediedum to tweedledee); mentül inkább változik, annál inkább ugyanaz marad. De amikor egy hitványabb alfaját jobbra oltanak, midőn a farkast és rókát házi kutyává változtatják, midőn IV. Henrik gebéjéből megteremtik a mai versenyparipát, akkor, igen, a változás valódi; ebben az esetben az ember valóban a természetet szándékainak alárendelő Isten szerepét játsza, nemesítve vagy lealjasítva az életet egy meghatározott cél érdekében. Amit az ember megtehet egy farkassal, meg lehet azt tenni egy emberrel is.“

Ez az utolsó mondat magában foglalja a super-humanizmusnak egész lélektanát, annak a super-humanizmusnak, amelyik a Nietzschek, Freudok és Shawok országából kezdi elárasztani a parlamenteket, a tudományos kongresszusokat és a népszerű napilapokat. A super-humanizmus az eugenika filozófiai megjelenési formája.

Az eugenika lényege.

Az eugenika lényege éppen abban áll, hogy eredetében egyenlőnek tekinti az embert és az állatot, hogy a nemi kiválasztódás útján fokozatosan elkülönültnek lássa egyiket a másiktól.

Az eugenika lendülete Darwinnal veszi kezdetét. Az ember és állat között az eugenia által felállított párhuzam következményeképp viszontlátjuk a görög költő, a renaissance és a jelenlegi szociológusok okfejtéseit a tudomá-

nyos világot materialista fejlődésmentével megbolygató biológus gondolatának kifejezésében:

„Az ember — írja Darwin — aprólékos gonddal tanulmányozza lova fajának, marháinak, kutyáinak jellegzetességeit, mielőtt párosítaná őket; de mikor a saját házasságáról van szó, ezekkel a különleges adottságokkal csak ritkán, vagy éppen sohasem törődik. Pedig mégis csak kellene valamit tennie a kiválasztás által leszár-mazottainak nemcsak egészsége és külső megjelenése, hanem erkölcsi és szellemi tulajdonságai érdekében is.“

A gondolat ugyanaz és még a kifejezésmód is csaknem azonos. Az eugenika kiindulópontja abban a felfogásban gyökeredzik, hogy az embert úgy tekinti, mint az állatot. Amint sikerült nekünk megjavítani az állatfajokat oly mértékben, hogy új fajokat is létrehozunk és azokat mesterségesen szaporítjuk, hasonlóképp javítani kell az emberi fajt is a kereszteződés szigorú rendszabályozásának eszközével. A jövődő rendezett államában az új egyedek létrehozatala csak a kellően ellenőrzött és tökéletesített emberi méntelepeken fog történni ugyanolyan módon, mint ahogyan sikerült elérnünk tiszta fajú állatokat, hála a keresztezés gondos kiválasztásának.

Pontosan ez volt Galton kiindulópontja is, mikor elkápráztatva az 1859-ben megjelent *Fajok Keletkezése* fejlődéstani elméleteitől, elhatározta, hogy azokat teljes egészükben az emberi nemre is alkalmazni fogja. 1865-ben ezt írta a *Mcmillan's magazine*-ban:

„Igen jelentős az a befolyás, melyet az állati életre gyakorolhat s amellyel az alakok különbözőségének minden fajtáját létrehozhatja. Úgy látszik, hogy a jövődő nemzedékek fizikai szerkezete ép oly formálható lesz, mint az anyag, a kiválasztó hatása alatt. Az a szándékom, hogy kimutassam, mint ahogyan még tudomásom szerint soha ki nem mutatták, hogy a szellemi tulajdonságokat ez a közbelépés teljesen hasonló módon befolyásolja. Vagyis: minden ember az öröklés eredménye. Az öröklés pedig kormányozható, akárcsak egy mechanikus erő.“

Mint ahogy a növényeknél és az állatoknál a mendelizmus módot adott, hogy a növény- és állatfajok szaporodásának ritmusát megismerjük, ugyanezt az okoskodási módot lehet alkalmazni az emberi öröklésre vonatkozólag. Mivel az ember nem egyéb tökéletesedett állatnál, a legmegfelelőbbeknek természetes kiválasztása a természet éltani tökéletesedésének törvénye lett. Csak rá kell bízni az emberre azt, ami eddig a Természet, vagy a Gondviselés gondjára volt bízva. Így keletkezett és fejlődött a modern eugenetika és főként az eugenika, az eugenikus fatalizmus, az eugenikus materializmus. Mindez pedig

nem egyéb, mint a felsőbbrendű ember elérése pusztán emberi erővel törő rögeszme.

Ha valaki ezelőtt tíz évvel akart az eugenikával foglalkozni, küszködnie kellett a tudományos kutatások és kísérletek hiánya miatt. Ma, épp ellenkezőleg, ezek túlkapásai miatt kerül zavarba. Ily rövid idő alatt a faj problémájára vonatkozó könyvek, kongresszusok, társaságok, folyóiratok annyira megsokasodtak, hogy csak speciálisták tudják már kellően követni a mozgalmat. Minthogy azonban az erkölcsi, filozófiai, sőt még a vallási problémáknak is végtelen sorozatát öleli fel, mégsem lehet az eugénikát átengedni egyedül az eugenikusoknak. Mindnyájunkat érdekel, mert a világ és a modern ember problémájával foglalkozik. Az eugenika manapság divatos tudomány; sőt — mint Galton valóban mondotta is — több mint tudomány: vallás.

Galton előre látta, hogy az eugenika ép úgy hitelt talál a modern embernél, mint egy új vallás. És húsz év sem telt el halála óta, s már tanui lehetünk jövendölése valóraválásának. Az Egyesült Államokban jelenleg kettős jelenséget észlelünk ebben a gondolatkörben: az eugenika vagy csatlakozik a protestantizmushoz a „*Tudományos és Vallásos Előrehaladás*” felé való állandó nyomulásában, vagy pedig az eugenikát magát tekintik új vallásnak. André Sigfried, aki egész pontosan megfigyelte ezt a jelenséget, híres könyvének VII. fejezetében egy szellemes mondatban így foglalta azt össze: „Ha az Egyesült Államokba utazik, vegyen egy Bibliát, de ne feledje el elvinni az eugenika kézikönyvét sem; ezzel a két poggyással soha sem fog messze eltérni a tengelytől.”

Ha magukat az északamerikai szerzőket kérdezzük meg, pontról pontra megtaláljuk náluk az idézett idegen szerző állításának megerősítését. Az Egyesült Államokban az eugenika valóban az lett, aminek alapítója előre látta. Szerintük nemcsak az amerikai faj, de az emberiség és a vallás jövője is a neki racionalizálástól függ.

Albert Edward Wiggam, ebben a gondolatkörben az északamerikai írók legjellegzetesebbje, így ír erről:

„A születések közvetlen ellenőrzése lehet az a döntő tényező, mely meghatározza az ember földi hivatását és szerepét s ez fogja alakítani a civilizáció jövőjét.”

Könyve végén Szent Pált említi és azt mondja:

„Nem látom be, milyen oknál fogva ne szeretnék az emberek azt a biztos alapokon nyugvó és építő hitet, mely képessé teszi őket — hála saját tudásuknak — hogy emelt homlokkal, az Úr di-

csőségét zengve, az Ő törvényeit okosan használva haladjanak előre, saját fejlődésüket diadalról diadalra vezetve, hogy saját értelmük segítségével afele az isteni kép felé forduljanak, mely a leg-szebb és legtündöklőbb látomásként él lelkükben. Ily értelemben az eugenika ép oly nagy, mint az ember reménykedő és álmodozó képessége; ép oly mély, mint az a tehetsége, hogy teljesen megismerje és irányítsa saját természetének törvényeit; ép oly átfogó, mint az a képessége, amellyel társadalmi erőfeszítéseit szervezi egy-re gyümölcsözőbb célok elérésére.“

Ékesszólóan elmondja ez a szöveg, mennyire összekeveri a szerző az eugenikát és a vallást, úgy tekintve a *birth controll*, mint az Örvendetes Újságot, a huszadik század Evangéliumát.

Igen jellemző az a csodálkozás, mellyel ezt az önző nemi racionalizmust ellenző katolikus tanítást kíséri:

„Nem hivatásom, hogy bíráljam a vallást vagy a katolikus teológiát, de egyet mégis meg kell mondanom: pusztán biológiai szempontokra helyezkedve, nem látom, hogyan választhatott volna a katolikus egyház szellemesebb módszert, hogy saját bukását és vesztét okozza, mint az általa elfoglalt biológiai pártállást.“

Mégis, egyik könyvében az amerikai eugenika ez a fő-bonca még zamatosabban fejezi ki magát — meg kell jegyezmem, hogy egyáltalán nem gúnyosan beszélek; az amerikaiak nem ismerik a tréfát és ez a szerző mindig megőrzi zavarhatatlan komolyságát. Ime, mit mond ez az eugenikus jelenség 1923-ban megjelent könyvében: „Ha Jézus közöttünk van, ő elnököl az eugenikus kongresszuson.“

Nekünk többieknek is vannak matadorjaink. De azt hiszem, senki közülünk nem volna képes egy ilyen kaliberű felfedezésre. A nagy északamerikai eugenikus így folytatja:

„A tudomány nem azért jött létre, hogy lerontsa a Biblia etikai lényegét, hanem hogy teljessé tegye azt. Nem is tehetett egyebet, mint hogy azt teljessé tegye és az eugenika, nem lévén egyéb, mint szerves, tudatos és értelmes fejlődés, meghozza az emberiség teljes krisztianizálódásának programját.“

Hol van az a humorista, aki ennél zamatosabb dolgot tudna találni, hogy kigúnyolja a jelenlegi eugenikus gondolkodásmódot, amely azt állítja, hogy regenerálja az emberiséget azzal, hogy detektívekkel ellenőrzi a hálószo-bákat?

A tény az, hogy a modern — és nem csupán az észak-amerikai — szellem ezen az állásponton van az eugenikát illetőleg. Elég végiglapozni Nisot könyvét az eugenikus

mozgalomról, hogy beigazolva lássuk: Galton szavai egyre inkább igazakká válnak. Az a tudomány, melyet ő alapított, valóban vallás, legalább is napjaink vallása. Annál is inkább mondhatjuk ezt, mert leglelkesebb szolgálói állandóan vallási elemeket választanak a hasonlatok összetevőjéhez. Egészen helyénvaló itt megjegyezni, ebben a gondolatkörben, egy modern angol író nevét, akit kevésbé ismernek Anglián kívül, jóllehet rendkívül érdekes: Anthony M. Ludovici.

Ez a rendkívül eredeti tanulmányíró egy fajta forradalmár Shaw, aki a „torie”-kkal szemben ugyanabban a hasonlósági és független viszonyban van, mint Shaw a travailistákkal. Ludovici kiadott 1923-ban és 1926-ban két, az eugenikával foglalkozó és igen nagy jelentőségű kötetet: *Voman a vindication* és *Man and indictment*; kénytelen vagyok beérni azzal, hogy megemlítem őket, mert az ösztökélő gondolatoknak és a kísérő magyarázatoknak egész világát alkotják, kezdve a legigazabbaktól a legképtelenebbekig. És az ő nietzschei eugenikáját semmiképp sem lehet összehasonlítani szellemi értékét tekintve az északamerikai ártatlanul őszinte eugenikával. De tanítása semmivel sem alábbvaló amannál a szerző által neki tulajdonított vallási érték szempontjából.

Ha Wiggam úgy tekint az eugenikát, mint az egész emberiség krisztianizálódásának programját, Ludovici ellenkezőleg, a kereszténységben az eugenika teljes tagadását látja. Az emberiség regenerálására alkalmas eszközök keresése közben — mert az emberiség regenerálása a legkevesebb, a mai eugenikusok kevesebbre nem is gondolnak, mint az emberiség regenerálására — Ludovici érzi a szükségességét „egy új vallásnak, mely a jelenségek mögött fekvő képesség tiszta, intellektuális észrevevésén alapul épp annyira, mint ennek a képességnek mély és emóciós viszonyán.” „De, — folytatja — hogy ily feladatot teljesítsünk, új emberfajra (sic!) van szükség, és az egyetlen, amit tehetünk az az, hogy ezt megteremtjük.” Az új emberfaj megteremtése az a feladat, melynek megoldására közbelép az eugenika, mert az új vallás, mely meg fogja menteni és újjá fogja alkotni az emberiséget, ahelyett, hogy az emberi test aszketizmusára épülne, kizárólag az „emberi test kultuszán” nyugszik. Ludovici új-pogány, a szó teljes értelmében. Ezért tekint a kereszténységet, — vagy legalább is azt, amit ő annak nevez — anti-eugenikusnak, vagy — amint az eugenikusok egymás közt mondani szokták — „dysgenikusnak”.

„A kereszténység dysgenikus hatást gyakorolva a világra és — ma-
gával ezzel az állásfoglalásával — megsokszorozva a fizikailag te-
hetetlenek számát, sokkal többet tett a vallásos érzés kiölésére,
mint annak növelésére. A modern hitetlenség, az istentagadás és
a vallási közönbőség olyan jelenségek, melyeket még a vad né-
pek között sem találunk meg, s ezek mind valójában a keresztény-
ség dysgenikus értékeiből támadt degenerálódás eredményei és
végeredményben abból az ellenszenvből származnak, melyet a ke-
reszténység a test irányában tanusít.“

Mint hogy az eugenika egyenesen a test tudománya; mint hogy a belőle származó új vallás — mely arra van hivatva, hogy megújítsa az emberiség vallásos érzését — a test tiszteletére van alapítva: ismét megállapíthatjuk azt a belső kapcsolatot, amely az összes eugenikus gondolkozóknál kialakul, — tudatosan vagy tudattalanul — a val-
lás és az eugenika között.

Azt a tényt kívánom leszögezni, hogy mindazok a je-
lenlegi eugenisták, akik az eugenika problémájának nem-
csak közvetett és politikai, hanem filozófiai szemléletére
is törekszenek, az eugenikát nem mint tudományt tekin-
tik, hanem mint vallást. Az eugenika tudományos vizsgálata megszűnt, helyébe annak kultusza lépett.

Ez a szörnyű eredménye annak a lassú forradalom-
nak, mely a modern gondolkodás tárgyi alapjaiban az egy-
mást követő nemzedékek tévedéseinek összehalmozódá-
sából származott. Az ember az Isten helyén; a test kultu-
sza a lélek kultusza helyett; az antropológia, mint a theo-
lógiánál felsőbbrendű tudomány. Végeredményében: a
XX. század antropocentrikus világszemlélete a XIII. szá-
zad teocentrikus beállítottságával szemben.

Az eugenika fejlődésének története.

Azzal fognak vádolni, tudom, hogy túlzok: hogy a
dolgok nem változtak meg ennyire; hogy ennek a tuda-
mánynak állásfoglalása sokkal tisztázatlanabb és bonyo-
lultabb; hogy az eugenika egészen szerény, kezdeti álla-
potban levő tudomány, telve jóakarattal és nem is kíván
egyebet, mint békességben élni a többi vallással és leg-
kevésbé sem akarja bitorolni bármelyiknek a helyét.

Természetesen. De törekvései nagyon is azok, mint
amelyeket megmutattam és amelyeket bizonyítani is igye-
keztem számos, sőt túlságosan sok idézettel, mert nem
akartam alaptalanul véleményt mondani.

Ha következésképpen valaki a mai élet külsőleges
mozgalmát figyeli, azt fogja mondani, hogy a változások
lényegtelenek. És mégis, az események mélyén a válto-

zások figyelemreméltók. A látszat alatt hatalmas forradalmak bontakoznak. És a nemi forradalmat — eltekin-tek a jóhangzástól és nem nevezem „eugenikus gondolko-dásmód” átalakulásának, mint az új tudomány fanatiku-sai — a nemi forradalmat és a sexológiát, ezt a másik új tudományt, a művészetek, a társadalomtudomány, a pszi-chológia, a nevelés minden ágában jelentkező nemi meg-szállottságot, a mai napig eltakart dolgoknak cinikus nyil-vánosságra hozatalát, az újfajta ember megteremtésének reményét, az új laikus messiást, a XXI. század felsőbb-rendű emberét: mindezt az eugenikus forradalmat nem lehet úgy tekinteni, mint egyszerű, ártalmatlan, bár rész-letesen tárgyalt orvosi kérdést.

Az eugenika oly gyorsan és oly széles területen tört előre, törekvései olyan nagy jelentőségűek, hogy nincs semmi túlzás abban, ha úgy tekintjük ezt a vallással ke-vert tudományt, — már csak az általa keltett fanatizmus-nál fogva is — mint a forradalmi materialista gondolko-dásmód részéről az emberi és keresztény szellemi érté-kek ellen intézett támadás alapjainak egyikét.

A német birodalom példája igen jellemző ebből a szempontból. 1933. július 14-én hirdették ki a sterilizáció-ról szóló törvényt és pár hónap alatt annyi esetben alkalmazták, hogy messze túlszárnyalták az Egyesült Álla-mokban végrehajtott ítéletek számát.

A törvény egyik-másik paragrafusa megérdemli, hogy újból elolvassuk.

1. §. Mindenki, aki öröklődő bajban szenved, műtéti beavatkozás útján terméketlenné tehető, ha az orvostudo-mány szerzett tapasztalata minden valószínűség szerint előreláthatóvá teszi, hogy leszármazói súlyos testi vagy lelki rendellenességet kell, hogy örököljenek.

A jelen törvény értelmében ilyen beteg mindenki, aki a következő öröklődő betegségekből szenved: 1. szü-letett elmebetegség; 2. schizophrénia; 3. visszatérő el-mezavar (maniaco-depressiva); 4. öröklődő epilepszia; 5. öröklődő vitustánc (chorea); 6. öröklődő vakság; 7. öröklődő némaság; 8. öröklött súlyos fejlődési rendelle-nesség.

Ezen kívül terméketlenné tehető minden polgár, aki súlyos iszákosságban szenved.

2. §. Mindenkinek, aki terméketlenné tehető, jogában áll eziránt kérvényt benyújtani. Ha a beteg elmebeteg-sége folytán jogaitól meg van fosztva; ha 18. évét még nem töltötte be, a törvényes képviselőnek áll jogában a

kérvényezés. Ez esetben azonban szükséges az árvaszék hozzájárulása. Ha nagykorú egyénnek gyámja van, e gyám beleegyezése szükséges.

A kérvényhez csatolandó egy német birodalmi diplomával rendelkező orvos bizonyítványa, melynek tanúsága szerint a terméketlenítés alá eső személy megkapta a kellő felvilágosításokat a beavatkozás következményeiről.

3. §. Ezen kívül kérheti a terméketlenítést: 1. a tisztí orvos, 2. a kórházak, magántéboldyák, gyógyintézetek és fegyházak igazgatói intézményük bennlakói részére.

Itt következnek azok a paragrafusok, melyek az öröklés egészségügyi bíróságával, annak eljárásával (vizsgálatok, szakvélemények) foglalkoznak és intézkednek a fellebbezési fórumról.

Az öröklés egészségügyi felsőbbbíróságnak határozata jogerős.

12. §. Ha a bíróság ítélete a terméketlenítésre vonatkozólag jogerőssé vált, azt végre kell hajtani a terméketlenítendő akarata ellenére is, kivéve azt az esetet, ha egyedül ő maga kérvényezte volt. A hivatalos orvos meg van bízva, hogy az illetékes közigazgatási közegeknél a szükséges lépések megtételét kérje. Abban az esetben, ha más eszközök elégtelenek volnának, az erőszak is meg van engedve.

Ha oly körülmények merülnek föl, melyek az eset új vizsgálatát szükségessé teszik, az öröklés egészségügyi bírósága köteles új eljárást indítani és újabb intézkedésig megtiltani a sterilizáció végrehajtását. Ha a terméketlenítést kérő első kérvény visszautasított, az ügy újrafelvételre csak akkor engedhető meg, ha olyan körülmények merülnek fel, melyek megokolják a sterilizációt.

*

A Saint Luc médical belge 1936. januári számában Guchteneere doktor következő sorait olvassuk:

„Megvannak a német igazságügyminisztérium által közölt hivatalos statisztikák: az 1934. év folyamán 56.244 sterilizációt hajtottak végre a 205 egészségügyi bíróság és 26 felsőbb bíróság ítéleteinek következtében. Az egészségügyi bíróságok elé önként és intézmények orvosai és igazgatói által előterjesztett kérvények száma 84.525-re rúg: ezek közül 42.903 férfi és 41.622 nő volt. A birodalom minden 770 lakosára egy eset jut. 1934. decemberéig 64.499 ítéletet hirdettek ki: ezekben bennfoglaltatik a már említett 56.244 sterilizáció, 3.692 kérvényt pedig elutasítottak. A fennmaradó eseteket elnapolták vagy végrehajtásukat felfüggesztették. 8.219 felleb-

bezés volt; ezek közül megvizsgáltak 5.245-öt. Az érdekeltekre kedvező ítéletek száma mindössze 37 volt.

Az ember kénytelen elgondolkozni ezeknek a számoknak láttára, főként, ha összehasonlítjuk a végrehajtott esetek számát a 16.066 amerikai sterilizációval, melyeket 25 év alatt hajtottak végre egy olyan nép körében, melynek merészsége és az új dolgok iránti érzéke igen jól ismert.

„Azonkívül — mint arra Vervaeck doktor figyelmeztet — ehhez a jelentős számhoz még hozzá kell venni az 1933. december 24-i törvény értelmében az elítélteken végrehajtott büntető kasztrációkat. Az említett törvény kiegészíti a sterilizációs törvényt oly értelemben, hogy a szociális védekezést tűzi célul és óvja a társadalmat a közrendet különösen veszélyeztető gonosztevőkkel szemben. Alig ismerjük e törvény alkalmazásának mértékét; csak a berlini Moabit-börtönre vonatkozó statisztikát adták közre. 11 hónap alatt 111 kasztrációt hajtottak végre; valószínű, hogy a német birodalomban végrehajtott kasztrációk száma aránylag magas, ha a többi országokban végrehajtott eugenikus törvénykezés által elrendelt hasonló műtétekkel hasonlítjuk össze. Pedig a törvény betűje szerint a kasztrációnak mindig önkéntesnek kellene lennie.“

Szükséges tehát, hogy minden lehető elővigyázatossággal nézzük ezt az új tudományt. És különösen fontos, hogy éles különbséget tudjunk tenni aközött, ami hasznosat és ami ártalmosat tartalmaz. Igyekeztem megmutatni, hiteles idézetekkel bizonyítani, hogy nem csupán egy új tudományról van itt szó: hiszen amit a tudományos szellem köpenye alatt magával hoz, nem egyéb mint egy abszolutisztikusan materialista filozófiának (az ember és az állat egy szintre hozása) és egy abszolutisztikusan az államfelség elvét valló politikának (az állam beavatkozási joga az egyének legbelsőbb életébe) kiterjesztése oly területekre, melyek eddig számára sérthetetlenek voltak.

Állandóan hallhatjuk és olvashatjuk az újságokban az egész világon elterjedt véleményt, hogy „belénk gyökerezett előítéleteink vannak és ezek ellen harcolnunk kell, hogy biztosítsuk az eugenikus felfogás győzelmét.” Nos, ezek az úgynevezett előítéletek nem többek és nem kevesebbek, mint belső életünk legszentebb, legbelsőbb, legsérthetlenebb területei és semmi körülmények között sem vagyunk hajlandók eltérni, hogy oda az állam rendőri és áltudós hatalma belenyúljon. Ezek a területek a mi lelkiismeretünk számára és ennek következtében az örök hatalomnak, nem pedig az időlegesnek vannak fenntartva.

Ezt kell jól a fejébe verni a maradéktalan eugenis-

táknak. Számos pont van, amelyen nem engedünk és nem is fogunk engedni sohasem. És ugyanezért kell az eugenikát „korlátai” között néznünk, hogy megakadályozhassuk, nehogy korlátoltságának kiterjesztésével könnyen lerombolja mindazt, ami számunkra az egyéni szabadság lényegét alkotja.

Mi sem vagyunk elégedettek a világ mai folyásával. Mi is sokat „regenerálnánk.” Mi is keressük a kiválasztás és fejlődés útjait. De nem ugyanazzal a módszerrel. Vagy még pontosabban: egynémely módszerrel — amelyeket pedig az új vallás legjobban ajánl — határozottan szembehelyezkedünk. Szerintünk az igazi eugenika az igaz vallás és igaz értelem szövetségéből származik. Mi nem keressük új vallást. Mi nem egyezünk abba bele, hogy bármelyik tudomány, vagy bármelyik polgári hatalom kisajátítsa azokat a területeket, amelyek egy más tudományból, egy más fajta hatalom akaratából támadtak. Mi nem vagyunk sem anarchisták, sem az államosítás túltengésének hívei. Mi nem tartjuk, hogy a nemi élet teljesen szabad. De azért nem fogadjuk el az állam beavatkozását ott, ahol semmi keresnivalója sincs. Mert vannak olyan területek, ahol csak a természeti vagy a kinyilatkoztatott törvények, nem pedig a tételes törvények állíthatnak korlátokat.

Következésképpen nem lehet valójában semmit felhozni az eugenezis ellen, csupán az eugenika ellen, mert ez utóbbi nem egyéb, mint korlátlan, tisztán természeti alapon álló és étatista eugenezis.

„A katolicizmustól távol áll, hogy megakadályozza az eugenikus reformokat; ellenkezőleg, arra törekszik, hogy azt elősegítse, megadván neki a tartós alapot, a szellemi alapot. Így tekintve a dolgot: Isten a faji fejlődés kezdete és vége. Mi együtt működünk Vele. Ebben a rendszerben az eugenika elfoglalja a maga helyét mint közreműködő, de nem mint rendelkező.” (T. J. Gerard.)

Anthony Ludovicinek az a kijelentése, hogy a kereszténység lényegében dysgenikus a test iránt tanúsított megvetése folytán — nem igaz, csak egy, az egyház által eretneknek nyilvánított szektára, a manicheistákra vonatkozóan. Minden valóban keresztény filozófiában a test és a lélek közötti összhang lényeges, különösképpen a tonizmusban, mely mindkettőnek állagi egységét állítja: szent Tamás számára az, amit Farias Brito „a szellem fizikai alapjának” nevez, nem pusztán kiindulópont volt, hanem valóban alapvető tényező.

És mint V. Sertillanges atya mondja:

„Az arisztoteleszi pszichológia adta a tomista filozófia alapvető, merészen és geniálisan — a tudomány jövőjére gondolva én még hozzáteszem: gondviselésszerűen — megújított principiumát, hogy az emberi lelket nem lehet meghatározni teljességében, csak az általa éltetett és vele lényegi egységet alkotó test működésében.“

S hallgassuk csak meg Szent Tamás szavát:

„Az emberek különböző hajlandóságai a lélek tevékenységének szempontjából testük különböző hajlandóságaitól függenek.“ „A testnek helyes szerkezete együtt jár a lélek nemességével...amiből arra lehet következtetni, hogy akik finom tapintó érzékkel rendelkeznek, nagyobb lelki nemességgel vannak megáldva.“ (De anima, XIX.)

Ha az a filozofus, aki így beszél, megveti a testet, szeretném tudni, mit mondjon, aki dicsőíteni akarja azt. Nem képzelhető tökéletesebb apológiája az emberi testnek, mint Szent Tamásnak ezek a szavai, melyek szerint annál többre becsüli a lelket, minél tökéletesebb a test. Ez az állítás legfeljebb a naturalizmushoz való túlságos közeledése miatt hibáztatható. Ha pedig a középkori költőtől a modern filozofus költőhöz, az a-katolicizmus jellegzetes dicsőítőjéhez, Paul Valéryhez fordulunk, teljes meghazudtolását találjuk nála Ludovici és a hozzá hasonló gondolkodók egész végeláthatatlan sora szavainak. Ezek a kereszténységről aszerint a hamis és elváltoztatott kép szerint ítélnék, amelyet az új pogányok adnak róla. Ime, hogyan kommentálja Paul Valéry a test feltámadásának dogmáját egyik tanulmányában:

„Egy olyan dogma, mely megadja a testi szervezetnek ezt az alig másodlagos fontosságot; amely észrevehetően kisebbíti a lelket; amely megtiltja és bennünket megkímél a neveltségességtől, hogy azt magunknak elképzeljük; amely egészen odáig megy, hogy kötelezi a lelket, hogy újra testbe szálljon, mert csak így vehet részt az örök élet teljességéből, ez a liszta szellemiséggel oly ellenkező (sic) dogma a legészrevetőbb módon elkülöníti az Egyházat a többi keresztény vallások legnagyobb részétől.“

Ilyen körülmények között egy tudomány sem alkalmasabb, hogy helyet foglaljon a tudományok tomista hierarchiájában, mint az eugenika, mely az emberi nem javítására törekszik. A tévedés, mint mindig, a teljes valóság megcsonkításában van: abban a tényben, hogy az eugenikát mint tiszta tudományt tekintik, melyet határtalanul lehet alkalmazni. Azok között van eltérés, akik egy bizonyos tevékenységet ruháznak az eugenikára és másrésztől azok között, akik azt alkalmazási módjában határtalannak és független tudománynak akarják tekinteni.

Vannak-e vagy nincsenek határai az eugenikának? Ez a kényes pontja a kérdésnek. A meggyőződéses euge-

nisták hiszik, hogy új emberi faj lehetséges, ennél fogva hiszik, hogy jogukban áll úgy tekinteni jelenlegi fajtánkat, mint kísérleti, nemesítő telepet. Mi azonban tudjuk, hogy az ember véges teremtés, és azt is, hogy túlhaladni lehetőségein annyit jelent, mint visszafejlesztési, kifejlesztés helyett. Azzal ellentétben, amit B. Shaw mond, mi nem hiszük, hogy meg lehet tenni azt az emberrel is, amit a farkassal. Mi tudjuk, hogy van az emberben valami előre nem látható, mely nem engedelmeskedik semmiféle emberi törvénynek. Épp ez az előre nem látható, ez a tagadhatatlan rejtély választ el bennünket az abszolút eugenikától. Az általunk elfogadott eugenezis és az elvetett eugenika között éppen az a különbség, hogy az előbbi embernek tekinti az embert, míg a másik csupán az állatot látja benne.

Zigány Miklós fordítása

TOLDALAGHY PÁL: **ORDAS**

Az ág, az ág
megreccsen. Ó, ki jár ott?
Az ifjúság? Már öszülő dadád?
Hívod nevén. Az ablakot kitárod:
az út, az út, az út, az út, a fák
kígyóznak ott. Egy csillag. Újra semmi.
A pléhkönyöklő, ernyőd váza vág.
Majd hosszú rúdján jámboran belengi
a holdvilág az éjszakát.

Sóhajtanál. De csend. Az élet itthagya.
A férfikor, lám, árván áll eléd.
A kékülő táj engesztelne, ríkat.
Mi szól füledhez? Halk cigányzenét
oly szívszakadva húz a szöcske lába.
Elhallgatod. Aztán már búcsúzol.
Tested kileng, kicsüng az éjszakába.
Bólintasz. Nem. Nem érheted utól.

Nyomat se látni. Légy hát lomha ordas.
Bejárod így az éjszakát, a holdas
és nagy vadászterületet.
A rettegés úz és a rettegés jár
halkan nyomodban, — szinte egyhelyen.
Igy kóborolsz, míg lábad csak besétál
a mélybe és fog a verem.

7.

Az eső lemosta a falakról a plakátokat. Kora reggel volt, gyűrött papírrongyok áztak a gyalogjárón. Halmos az ablakhoz ment, lenézett a lucskos utcára, gallérját igazgatta. A szobában nehéz, éjszaka utáni levegő terjengett. A hamutartóban cigarettasutkákká bűzlődtek. Az asztal tele könyvekkel. Ákos a díványon ült. Az iskolába indultak, bizonyítványuk másolatáért. Álmosan, kedvetlenül készülődtek, a téli homályos reggelek jutottak eszükbe, mikor izgatottan rohantak el hazulról és a lépcsőházban még egyszer átolvasták a leckét.

— Tudod, — mondta Halmos, — néha irigylem azokat, akik még iskolába járnak. Nincs semmi gondjuk. Nekünk meg... Nem azt mondom, hogy nincs mit enni vagy hogy semmi reményünk nem volna rá, hogy úgynevezett rendes körülmények között éljünk, mint mondjuk Horváthnak. Csak... Az ember végeredményben nem tudja, mit csináljon. Csak most látom, milyen keveset adtak nekünk. Kielégít téged, amit nyolc éven át vertek a fejedbe? Vége az iskolának, beleszöpenünk valami egészen másba, boldoguljunk úgy, ahogy tudunk. Az egész bizonyítvány hazugság.

— Mégis kell, — szölt Ákos unottan. Nem szerette Halmos örökös töprengését. — Ha meg nem kell... Most már úgyis más világ jön.

— Más világ! — csattant föl Halmos. Megfordult, nyakendője rendetlenül lógott. — Te is csak ezeket a nagy szavakat tudod! Mondjátok meg egyszer már nekem, mi lesz ez a más világ! Forradalom! Horváth szélhámossága az egész. Megyünk utána, mint a vakok. Értsd meg, tudni akarom, mit válnak! Nekem az nem elég, hogy más világ, új élet és a többi szép szó. Azt akarom látni, mi lesz ez. Horváth vezérlete alatt vonuljunk be a paradicsomba? Nem találod nevetségesnek? Mert én nagyon. Itt van, — az asztalára bökött, beletúrt a könyvek közé, a jegyzetlapok szétszóródtak és lehullottak a földre, — ezeket olvasom, reggeltől estig és estétől reggelig, azt hiszed, okosabb leszek vele? Marx, Jaurès meg a többiek, Jászi Oszkár! Csupa szó, csupa elmélet. Értsd meg, nem tudok hinni nekik! Nem értem őket. Valami hiba van ebben az egészben. Mit érünk vele, ha megfordítjuk a világot és fölülré kerülnek azok, akik eddig alul voltak? Folytatódik minden tovább, csak mások a szereplők. Jobb lesz? Ördögöt! Lehet, hogy a háború marhaság és biztos, hogy a nyomorúságon segíteni kell. Ti csak hírből hallottátok, mi az igazi nyomor. Én jártam

kint a bérkaszárnnyákban meg a nyomortanyákon, láttam, mi van. Az embernek fölfordul a gyomra. Ehhez nem elég, ha kegyeret vagy pénzt adsz nekik, ezen alaposabban kell segíteni. Lehetetlenség, hogy emberek így éljenek. De azt nem hiszem, hogy azzal minden meg van oldva, hogy ők beülnek ebbe a lakásba, mi meg kimegyünk a helyükre. Értsd meg, a forradalomnak erkölcsinek kell lennie; ha én meg te meg ő jobbak leszünk, ha mindenki jobb lesz, akkor kevesebb lesz a társadalmi igazságtalanság. De hogy ezt a párt fogja megcsinálni, a párt és a Horváthok? Ugyan kérlek! Gyűlölettel még soha nem mentettek meg semmit. A világot csak a szeretet válthatja meg.

Ákos megdőbbenve hallgatta. Nem értette, neki a forradalom személyes ügye volt, de soha nem gondolt arra, milyen is egy forradalom, ha megvalósul. Szerepcsere? Erről Horváth soha nem beszélt. Most gyanakodni kezdett: hátha Horváth becsapja őket. Miért nem mutat elérhető célokat, miért nem ad nekik teljesíthető föladatokat? Halmos elkészült, visszarakta a cédulákat az asztalra.

— Lehet különben, — tette hozzá, — hogy nektek van igazatok. Nem kell gondolkodni. Ostobaság az egész.

Fölvette kabátját, előrement. Ákos követte. Az eső sűrűn szemerkélt, néha hideg szél rohant végig az utcán.

A sánta portás megbiccentette a kalapját, mikor belépetek az iskola előcsarnokába. A homályos folyosókon egyszerűre nagynak, biztosnak, fölnőttnek érezték magukat. Bekopogtak az irodába. A tanár morogva fogadta köszönésüket, gyorsan kiadta az okmányokat, nem szólt hozzájuk egy szót sem. Lassan, tétovázva hagyták el a barátságatlan szobát, várták, hogy az igazgatóhelyettes, aki négy évig tanította őket számtanra, legalább annyit megkérdez, hogy megy a soruk. De nem kérdezett semmit.

Megálltak a folyosón, lenéztek az udvarra. A faágak mozgtak a szélben, az eső becsíkotta az ablakot, kövér csöppek ülték a fiatal hajtások hegyén. Csöngettek, a folyosó végén kicsapódott egy ajtó, fölharsant a szünet ismerős zaja, volt osztályfőnökük sietett feléjük, mögötte egy diák a dolgozatfüzetekkel. Köszöntek, a tanár meglepetten szorított velük kezét.

— Hallották? — kérdezte. — Tegnap délelőtt volt bent szegény Benedek anyja. Magukkal járt ugye? Tegnapelőtt kapta meg a szerencsétlen asszony a hírt. Géza elesett az olasz fronton.

Elsápadtak. A tanár elbúcsúzott, alakja eltűnt a lépcsőházban. Egymásra néztek, aztán le az udvarba, az esőbe. Gézára gondoltak, okos arcára, rokonszenves hangjára, jellegzetes kacér fejtartására és meleg barna szemére, amelyből szépsége megható öntudata sugárzott. Ákosnak eszébejutott egy nyáreleji kirándulásuk: egymás mellett fekszenek a napon a homokos Dunaparton, messze dombok békés vonala kéklik, bőrüket süti a jóleső meleg, ernyedten nyújtózkodnak, álmosan beszélgetnek, Géza karján szívárványosan remegnek a sző-

ke pihék, ahogy lélezkik. Később bealkonyul, a villamos lomhán dőcög a város felé és másnap szünet, nem kell korán fölkelni.

Ez a test, amely otthagytá karcsú nyomát a Dunapart sárga homokjában, már megindult a bomlás útjára és soha nem fogják látni többé. Egy elhagyatott erdőszélen ázik a hűvös esőben és alatta lassan, végtelenül lassan besüpped a föld. Benedek Géza nincs többé. Benedek Géza helyett most bármelyikük ott heverhetne, talán ott fognak heverni nemsokára ők is valamelyik erdőszélen, fölszakított belekkel és kifordult szemmel.

Egész délelőtt az iskolában kóboroltak. Nem volt kedvük kilépni az utcára: mintha a végzet a kapu előtt leselkednék rájuk. A gyerekek hazamentek, az épület kiürült, a portás csoszogva, kulcsait csörgetve járt teremről teremre. Végre elindultak.

— Még mindig azt hiszed, — kérdezte Ákos, — hogy nincs szükség erre a forradalomra?

Halmos megállt.

— Erre a forradalomra még most sincs szükség. És ha választani kell, inkább lennék Benedek Géza, mint Horváth, — mondta makacsul.

— Akkor miért nem jelentkezel katonának?

Halmos lehajtotta a fejét.

— Mert... mert még szeretnék egy kicsit élni... ahogy én akarok... — szólt halkán.

Lassan fáradtan baktattak az esőben.

8.

Ákos többször is kereste Horváthot, hogy hírüladja Benedek Géza halálát, de soha nem találta otthon. A mogorva házmesterné fogadta, be se engedte a konyhába. „Nincs itt!” — kiáltotta felé már messziről. Ákos azonban a belső szobából mintha a járógép nyikorgását hallotta volna.

Néhány nap múlva levelet kapott. Horváth írt: „Legyetek résen. Nagy dolgok készülnek. Idejében értesítelek.”

Ez a három rejtélyes mondat újra reménnyel töltötte el: látha mégis van értelme annak, hogy Horváthhoz csatlakoztak. Halmos gúnyosan nevetett, Szabó türelmetlenül szitkozódott. Ákos egyre jobban eltávolodott Halmostól, aki kételyeivel zaklatta és végtelen előadásokat tartott a forradalom elméletíróiról, akik minduntalan ellentmondanak egymásnak és önmaguknak. „Az igazság csak egy lehet, — mondta, — ezek pedig annyiféle igazságot hirdetnek, ahányan vannak és ahány könyvük van.” Szabó vállatvont. A forradalom nem igazság dolga. Élni kell és az élet lényege a forradalom. Ha az emberek bátrak volnának, minden emberöltő új forradalmat hozna. Mikor a fiúk fölváltják az apákat, megváltozik a világ. De a fiúk tele vannak hamis kegyelettel, nem mernek azok lenni,

akik; megalkusznak és különféle szentnek hirdetett érzelmek nevében lemondanak magukról az apák kedvéért. Hazug érzélgősség: aki eleget élt, álljon félre, hagyja, hadd építsék föl az utána következők a maguk tetszése szerint a maguk világát. Az igazság az volna, ha minden negyven évben egyszer elpusztulna a kultúra, minden negyvenedik évben előlről kezdődne minden.

Szabó gyűlölte az apját és tudták, hogy minden szavával ezt a gyűlöletet akarja igazolni. Mindig az „apákról” beszélt, különös filozófiája szerint csak az apáknak kellene elveszniük, az anyák tovább élhetnének, mert ők testesítik meg azt az egyetlen nemes érzelmet, amelyre az embernek szüksége van. Ködös és lázas fejtegetéssel épített bástyát az édesanyja köré, akiért rajongott és aki sokat szenvedett rideg, száraz, szigorú férje mellett. Nietzschét idézte minduntalan. „Ha az emberiségnek volna ereje leszámolni a babonákkal és kiirtani az apákat, csupa emberfölötti ember élne a világban, mert mindenki azzá lehetne, akinek született. Az ember pedig többnek születik annál, amivé a hagyományok korcsosítják.”

Szelíd elnézéssel hallgatták ezeket a kusza tanokat. Szabó vakon hitt abban, amit éppen olvasott, elsősorban Nietzschében, a Zarathustra egyes poétikus szakaszait könyv nélkül megtanulta. Horváthot megvetette, irtózott minden közösségtől, voltaképpen szélsőséges arisztokrata volt. Halmossal néha órákig vitakoztak költőkön és filozófusokon.

Ákos inkább a heveségeért szerette; ha elfogta a csüggedés, ha már-már beletörődött, hogy így kell végigélnie életét, Mária mellett, a család kilátástalan rabságában, kétségbeesésében Szabóhoz menekült. Hosszú órákon sétáltak a város üres éjszakai utcáin, Szabóból áradt a szó és Ákos, anélkül, hogy a fejtegetések értelmére figyelt volna, ebben az árnyakkal népes, szelekkel borzongó éjszakában újra lehetségesnek tartotta a megváltó szabadulást.

Horváth eltűnése, bár úgy emlegették, mint jelentéktelen és előrelátható dolgot, nyugtalanította és lehangolta őket. Az üzenet csak Ákost villanyozta föl néhány napra. Különböző tanácstalanul vitáztak; mind a hárman érezték, hogy légüres térben járnak elméleteikkel. Horváth volt számukra a valóság, az a tudat, hogy általa a párthoz tartoznak, erőt adott nekik. De erről nem beszéltek, nem akarták bevallani gyöngeségüket.

A levél után Horváth nem jelentkezett többet; még néhányszor fölkeresték lakását, de eredménytelenül. Az őszi nagy tüntetések nélkülük zajlottak le; úgy érezték, kihulltak a világból, az események elrohannak a fejük fölött, a készülő új világnak nincs szüksége többé rájuk. Napokon át Halmos szobájában ültek, minden erősebb zajra összerendeztek, várták, hogy történi valami, kiszaladhatnak az utcára, részt vehetnek valami nagy eseményben, tüntető tömegek élére állhatnak, vezérek lesznek és belerohannak a dicsőségbe.

De nem történt semmi, csak az eső esett.

— Befagytunk, — mondta egy délután Halmos.

Ingerülten néztek rá, de nem tudtak felelni. Mintha zátonyra jutottak volna, fanyaron, megkeseredő szájjal szívták a cigarettákat és este sértődötten, gyanakodva búcsúztak el egymástól. Ákos Szabóval együtt ment hazafelé, útközben Halmos szidták, aki könyveibe temetkezik, nem törődik a világgal és őket is bele akarja vonni a terméketlen töprengésbe. Ezzel leplezték maguk előtt tehetetlenségüket.

* * *

Halottak napját Mária otthon töltötte. Alkonyatkor, mikor rohamszerűen rátört a házra a sötétség és megeredt az eső, gyertyát gyújtott. A láng bevilágította a szobát, benépesítette imbolygó, halovány árnyékokkal. Az asszony az apára gondolt és az anyára, a halottra és az élőre; szeméből szivárgott a könny.

A szülőváros ilyenkor kivonul a temetőbe. A hantokon virágok között gyertyák lobognak. A leszálló estében villog a halottak birodalma. Mintha a halottak életre kelnének ezen az estén. Az élők pedig olyanok a csupasz fák és örökzöld ciprusok alatt, mint a halottak szomorú árnyai.

Kovácséknak nem volt sok közül a temetőhöz. Az ebédlő falain nem örködtek az ősök képei, a sírdombok nem őrizték a család halottjait. Az apa szülei idegen város porában pihentek, az anya pedig száműzte a könnyelmű elődök emlékét. Az apa nem tudott mesélni szülőiről; ezek a szegény, ijedt adóhivatali tisztviselők igazán nem voltak legendahősök. Az anya meg nem akart mesélni. Összeszorított szájjal, idegenül vándorolt a sírok között. Kézenfogva vezette a gyerekeket és ha elbáméskodtak, indulatosan rántotta őket maga mellé. Nem mertek szólni hozzá; mintha kegyetlen, elmondhatatlan titkot vonszolna magával.

Ez volt az első halottak napja, mikor Máriának már személyes köze volt a halálhoz. Volt kit gyászolnia, kire emlékeznie. Maga elé idézte az apa arcát. Láttá hunyorgó, alázatos szemét és félrecsúszott nyakkendőjét. Megdöbbsent: ilyen kevés marad meg egy életből. Szerette volna, ha sokkal többet tud róla, az életéből és a haláláról. Meghatottan kutatott emlékei között, hátha talál valamit, ami közelebb hozza az elköltözöttet. Mi baja lehetett? — töprengett. Miféle romboló betegség vitte el, aránylag fiatalon, mikor mások az élet második felére, a hanyatló, békés férfikor őszi verőfényére készülődnek? Úgy érezte, az apa sorsa csonkán maradt. És megdöbbsent, mikor arra gondolt: az emberek, akiket lát, akik a szemébe néznek, akikkel együtt él, már magukban hordják a végzetüket. Magukban hordják a halálukat és igyekeznek nem gondolni rá. Kétségbeejtőnek látta az életet: az utcákon csupa készülő hulla járkal. Egy napon a halál elindul a hú-

sunk sejtjeiből, a véredényeinkből és a csontjainkból. Lefekszünk és mindenek vége.

Lehajtotta a fejét. Mióta eszét tudta, most döbönt rá először, milyen kétségbeejtő semmiség az élet. Újra az apára gondolt, de már nem az élőt látta, akit ismert, hanem a halottat, akit elképzelt. Hanyatt fekszik, szeme beesett, kezét szorosan a combja mellett tartja, katonásan. Meglepődött: az apa soha nem szerette a feszes helyzeteket. Iskolai ünnepélyeken, mikor a Himnuszt énekelték, kollégái kidüllesztett mellettel, merev tisztelettel álltak; az apa kirítt közülük hátrahajtott kezével, hajlott hátával és puhán berogyott térdével. Sokszor szégyenkezett is miatta. Most fáj ez a szégyen, fáj, hogy nem szerette eléggé. Lehet életében eléggé szeretni egy halottat? És irtózva eszmélt rá: az apa nem feketéskép, nem teheti hátra a kezét és nem görbítheti be a bal térdét, mert köröskörül nyomja a föld.

Egy pillanatra fölrémlett benne: ő is meghalhat, belehalhat a szülésbe. Végigfutott a hideg a hátán, nehezen lélezett. Az apa arcába, fölrémelő kopott nyakkendőjébe, szegényes emlékeibe akart kapaszkodni; de az apa ebben a pereben már messze volt, messzebb a csillagoknál.

A gyertya csonkig égett. A láng még egyszer fölcsapott, aztán kialudt. A szobában sűrű sötét lett. Hallatszott, amint a tetőn dobolni kezd a zápor.

* * *

Akos egyre kevesebbet találkozott Halmossal és Szabóval. Nem érezte jól magát velük. Egyre nyomasztóbban tapasztalta, mennyire képtelenek megérteni egymást az emberek. Mindegyik a saját körében topog; unottan hallgatjuk a ritka vallomásokot és közben a saját bajainkon töprengünk. Keserű, elharapott félmondatokban tört ki belőlük a panasz. Néha nekifogtak, úgy beszéltek magukról, mint érdektelen, rajtuk kívülálló esetről. „Az ember...” — kezdték, kínlódtak, legyintgettek, abba hagyták. Látták: hiába, nem lehet elmondani. Aki azt akarja, hogy egészen megértsék, lehetetlent akar. Hogy egészen érts, az én életemet kellene élned. De mindenki csak a maga életét élheti.

Halmos folytatta a végtelen tanulmányokat, a makaes, reménytelen felfedező szívóssággal rágta át magát a könyveken. Jegyzetei sokasodtak, de a világ homályos maradt. Lassan az eszköz lett a cél: nem azért dolgozott, hogy eljusson valahová, hanem azért, hogy dolgozzon. Szabó néha dühösen félbeszakította körülményes magyarázatait. „Filozopter vagy!” — mondta megvetéssel.

Akos irigyelte. Könyveket kért kölcsön tőle, bezárkózott, reggeltől estig olvasott. Ha Mária szólt hozzá, idegesen és türelmetlenül felelt. De az első nap után belefáradt. A könyvek bonyodalmas mondatai elkábították, nem tudta követni a ne-

héz fejtegetéseket, nem értette a fogalmakat, szakkifejezéseket. Egyszerre akart megtanulni mindent, de látta: zárt világgal áll szemben, nem ismeri a jelszót, csak a fejét verheti újra és újra a falba.

Úgyre jobban beletörődött, hogy nem szabadulhat. Fásultan csavargott az utcákon, szótlánul üldögélt otthon; már a színleléshez sem volt kedve. Hét végén odaadta Máriának a pénzt és egyikük sem beszélt róla: honnét van.

Úgy érezte, végleg zsákutcába jutottak. Ekkor, november egyik utolsó napján, ismét levelet kapott Horváthtól. Elején rövid szabadkozás: ne értsék félre hosszú hallgatását, halaszt-hatatlan munkái lekötötték, az ügy érdekében dolgozott és hamarosan komoly eredményekről számol be. Rájuk is nagy föladatak várnak és ezeket azonnal tudtukra is adja, mihelyt a párttól megkapja rá a fölhatalmazást. Addig is, föltétlenül jöj-jenek el a legközelebbi gyűlésre, egy üres gyárhelyiségbe. Meg kell ismerkedniük a párt vezetőivel. Ezen a gyűlésen ő is beszédet tart.

Szabóval ugyanott találkoztak, ahol nyár végén annyiszor, mikor a kocsmába indultak. Halmos nem jött el.

— Nem érdekel, — mondta. — Különbön is ma délutánra más dolgom van. Ezt a Spencer-kötetet holnapra vissza kell vinnem a könyvtárba és még a fele hátra van.

Fázósan baktattak végig az Üllői-úton. Hallgattak, a nyárutóra gondoltak, mintha esztendőket öregedtek volna az-óta. Szégyellték, hogy akkor lelkesedtek, elfogadták az ismeretlen forradalmat, hittek abban, amiről semmit nem tudtak. A háborút, a félelmet már megszokták, mint a lompos, kilátástalan novemberi eget.

A gyár a város végén állt. Vigasztalan, otromba hangár, üvegablakai sorra betörve, körülötte a kavicsos föld tele szilánkokkal és cserepekkel. A vas keretek olyanok voltak, mint a bordák, melyekről egy gyors betegség lemarta a húst.

A hatalmas, kietlen leremben, a roppant vasgerendák alatt, a rozsdás, meztelen huzalok árnyékában elveszett a gyűlés hallgatósága. Lehettek vagy kétszázan, férfiak és asszonyok vegyesen. A pajta végében deszkaemelvény állt, mögötte nagy vörös zászlók, a sarokban egy asztal, vörös posztóval letakarva.

Meghúzódtak a fal mellett. Jó negyedóra telt el, a tömeg zsibongott, az asszonyok türelmetlenül kiabáltak. Hirtelen csönd lett, néhányan tapsoltak, sovány, sápadt fiatalember si-etett föl az emelvényre.

— Elvtársak! — kezdte, — nemsokára egészen fölvirrad a mi napunk. A kizsákmányoló tőke hitvány és aljas játéka nem vehetnek erőt rajtunk. Akartok-e tovább is így élni? nyomorogni, megdögleni?

— Nem! — ordítottak.

(Folytatjuk.)

Rónay György.

MÁDÉFALVI VESZEDELEM (Nyíró József új regénye)

Az új erdélyi irodalom a nemzeti kétségbeesés szülötte, amely úgy hasadt fel az erdélyi magyarság szájáról közel húsz esztendeje, mint egy eltévedt gyermek sikoltása az édesanya, vagy az édesapa után. *Nyíró József* az elsők között volt, akik kis novellákba töredeztve a mai székely ielket akarták visszaadni és az erdélyi irónia el is keresztelte őt „égrevonító székely”-nek. Írásaiban volt mindig is rengeteg aránytalanság, szélsőséges indulatok szinte hőskölteményi eltúlzása szorult nála szerkezetileg egyetlen írásművek keretébe és így műveinek strukturájában legtöbbször végleg felborult a rend. Egyidő óta azonban *Nyíró József* veszedelmesen finomodott, apró kis írásait a nem jószándékú kritika már-már kezdte a műparasztság vádjával illetni, amíg most aztán megszületett *Nyíró József* legegyszerűsebb könyve, amelynek hajlandó volnék a legjobb erdélyi könyv rangját is odaajándékozni.

Pedig ez a „*Mádéfalvi veszedelem*” hosszú és fárasztó mű. Helyenkint szinte a krónikaíró kishorizontú aprólékossága érzik ki sorain, mégis *Nyíró József* a csiki székelyek sorsának leírásában találta meg leginkább önmagát és alkotott egyetemes érvényű emberi írást. A regény Mária Terézia korában játszódik, aki a keletről betörő tatár ellenség, továbbá a pestis behurcolása ellen székely és román határőrségek felállítását határozza el. A románokkal sikerült is a dolog, azonban a székely nép, különösen a hitét is megvédelmező katolikus csiki székelység, amely mindig büszke volt nemesi jogaira, nem akarja felvenni a fegyvert. Bármily jószándékú ugyanis a messzi Bécsben élő királyné elhatározása, mire a parancs az idegen- és magyargyűlölő katonák közvetítésével a Székelyföldre érkezik, a legnagyobb népnomorítás lesz belőle. Erdély német járom alatt nyög, Bruckenthal báró és Buccow generális, Carato alezredes és Siskovitz altábornagy a székely nép elpusztítására törnek és napi négy krajcár zsoldért minden fegyverbíró férfit szinte egész életre szóló katonaságra akarnak kötelezni, úgy hogy ne legyen, aki a földet megművelje. A székely nemesség és a főnemesek a kisemberek pártjára kelnek, ekkor azon-

ban, mivel látják, hogy az egységes székely néppel nem bírhatnak, az alsóbb osztályokat a felsőbbek ellen akarják lázítani.

„Ami eddig nem történt meg velem, most halványan derengeni kezd a tábornokban, hogy mégis nagy dolgok azok a megfoghatatlan semmiségek, mint szabadság, függetlenség, népjogok, a régi szabad sors, hogy így felveti magát érte ez a különös, büszke maroknyi népecske, ez a sziklák férge, rengetegek különös vadja, hogy éhezni, szomjúhozni, szenvedni, pusztulni tud érte. Gyönyörűség lesz elvenni tőle! . . . Az útja-módját is tudta, hogyan kell csinálni. Jól látta a kancellár. *Egy népet önmagával kell elpusztítani, az alját fel kell lázítani urai ellen, a szegényt a gazdag ellen, apát fiú ellen, fel kell borítani a rendet, aztán kínozni, sorvasztani, elnyomni, megölni a lelkét, elvadítani, felforgatni. Ha ez sikerül. Székelyföld önmagától hull az ölébe . . .* Ezt kellene aztán megcsinálni egész Erdéllyel! — gondolta. — A gőgös urak torkának szabadítani a rongyosokat, a csürhét és aztán elsöpörni az egészet. Az ördög vetése érik, csak öntözni kell.”

Az Európa minden tájáról összeszedett zsoldosok martalékává válik azután a maroknyi székely nép, amely szabadságából, jogaiból engedni még sem akar. Az üldözések és kínzások elől a csiki, gyergyói és kászonszéki székelyek férfinépe elhagyja falvait és a rettenetes télen a menedéktelen hegyekbe vonul, hogy ellenállását kimutassa. Ekkor a zsoldosok az asszonyokat, öregeket és gyerekeket is kiverik a falvakból férjük után, majd pedig, amikor a farkasordító hidegben már hullani kezd a nép, visszacsalogatják őket Mádéfalvára. A hetek óta fedél alatt nem alvó, elcsigázott tömeg békésen alszik rég nem látott otthonaiban, amikor Carato csapatai a téli hajnalban ágyútűz alá veszik Mádéfalvát, felgyújtják a falut, amelyet először kordonnal vettek körül, hogy a menekülőket is legyilkolják. Mire Mária Terézia tudomást vesz a szörnyűségekről és meg akarja menteni ezt a buzgó katolikus népet, addigra annak jórésze már kibujdosott Moldovába, az oláh vajda hívására és onnan már nem tud, nem mer visszajönni. Így született a majdnem kétszázezer főt számoló moldvai csángó kisebbség, így vérzett el Erdély magyarsága néhány kitüntetésre és felemelkedésre vágyó kegyetlen zsoldos katona szeszélyéből.

A kínok, a fájdalmak, az üldöztetések véghetetlen sorozata ez a könyv, de közben úgy ismerjük meg belőle a székelység szabadságszerető, úri, gyökeréig keresztény

lelkét, mint még sehol és sohasem. *Nyíró* József gyötrődve írhatta meg a székelység szenvedéseinek krónikáját, ahogy mi is gyötrődve olvassuk, de az ő és a népe szenvedéseiből az emberiség és a szabadság, a vallás és a szeretet legforróbb himnusza támadt. Erdély irodalma, de meg az egész magyarság is büszke lehet erre a könyvre, amely rengeteg mai aktualitást is hordoz magában. A mádfalvi veszedelem, ha fájdalmas és könnyektől izzó írás is, minden fajtáját szerető magyar könyvtárába bele kell hogy kerüljön és ha volna rá mód, el kellene juttatni a moldovai székelyekhez, a csángókhoz, akik új hazájukba vándorlásuk siralmas és mégis felemelő történetét ismerhetnék meg belőle, hogy emlékezzenek és ne felejtsek el székely multjukat.

Possonyi László

A könyvnap könyvei

MAGYAROK KÖNYVTÁRA. A Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségének elnöke szinte korszakos lépésre határozta el magát. A magyar fiatalság, amely eddig sokszor felvonulásokban, tüntetéseken, vagy éppen nem magyarlelkű sörözésekben élte ki magát, máról-holnapra az alkotó munka területére lépett. A MEFHOSZ Könyvkiadóvállalat egymás után hozza ki a magyar sorsproblémákkal foglalkozó könyveket, hogy igazi magyar öntudatot alakítson ki a nemzet legszélesebb rétegeiben, hogy igazán magyar közszellemet teremtsen.

ILLYÉS GYULA: KI A MAGYAR? címen a magyarok eredetéről és ma is élő rokonnépeinkről írta meg rendkívül élvezetes és világos koncepciójú kis könyvét. A magyar embert elfogja néha a vágy, hogy őseiről, az uralvidéki nagy titkokról és elindulásunkról olvasson valamit, legtöbbször azonban kutatása közben a semmibe kellett kapdosnia, vagy pedig súlyos tudományos műveket kellett elol-

vasnia, ha ezt az „eredetet“ meg akarta vizsgálni. Illyés Gyula végre mindenkinek érthető, könnyen kezelhető kis kötetébe az egész mai tudományos álláspontot összefoglalva, szinte a mesemondó jóízű beszédével mondja el nekünk a magyarság őstörténetét és kialakulását. Kétezer évnyi távlatba tágitja a magyarság multját ez a kis könyv, érthetően és világosan mutatja meg, hogy a magyarság egy európai halász-vadászó nép és egy harcos ázsiai törzs keveréke és mintha dajkamesét mondana, úgy ringat el őszinte magyarságának hangjaival, úgy éreztet tudományos megállapításoknál is sokkal-sokkal többet, mint ahogy a mesében is mindig a legnagyobb igazságok rejtőznek.

SZABÓ ZOLTÁN: KÉT POGÁNY KÖZT címen a XVII. századbeli magyarság meteorszerű magyar hősről, Zrínyi Miklósról, a költőről és hadvezérről írta meg azt, amit ma mindnyájunknak tudni kell erről a csodálatos élelétású nagyszerű magyarról, akinek minden tehetséget és lehetőséget megadott a sors, hogy népének

igazi vezére legyen, csak éppen a jó szerencsét tagadta meg tőle, korai halálával pedig a magyarság törökuralmi felszabadulását is évtizedekre visszavetette. Szabó Zoltán rövid villanó stílusban igen jól összeválogatott idézetekkel elsősorban a hadvezér és az országmentő Zrínyit mutatja meg, nem ír irodalomtörténeti ismertetést, sem pedig történelmi arcképet, hanem viláldzó színekben eleveníti meg hőségének képét.

FÉJA GÉZA: KURUCOK címen a kuruc költészet történelmi hátterét festi meg és csokorba köti a legjellemzőbb kuruc költeményeket Bónis és Vitnyédi ritmusaitól, Thaly Kálmánon át egészen Ady Endréig. Amíg Franciaországban és Olaszországban a múlt századok fróit állandóan kiadják, veszik és olvassák, addig nálunk csak néhány drága sorozatos műben található a felklasszikusaink, vagy néha az érett embernek is egy-egy gimnazista olvasókönyvet kell elővennie, ha kuruc, vagy székely

balladákat akar olvasni és nincs pénze negyven vagy ötven kötet mű megvásárlására. *Féja Géza* kis történelmi anthológiája tehát igen nagy hivatást tölt be.

ORTUTAY GYULA: Rákóczi két népe címen a magyar és ruszin népben élő Rákóczi-hagyományról írt és ezt a művet különösen kedvessé teszi nekünk, hogy ruszin nyelven is megjelent. A két testvér nép népköltészetéből és népmeséiből, szociális elrendezéséből és meseéhes vágyaiból pompásan emelkedik ki az a párhuzam, amely tudományosan is igazolja a két nép testvériségét és egymásra utaltságát. Rendkívül érdekesek azok a ruszin népmesék, amelyek Mátyás királyt rutén eredetűnek vallják, rutén népi hősként magasztalják, *Ortutay* Gyula ezeken a Mátyás-meséken keresztül, amelyek a szlovén, a vend és a román népköltészetben is megvannak, a magyar birodalmi gondolat soha el nem hamvadó időszerűségét mutatja ki.

P. L.

BABITS MIHÁLY: KERESZTÜL-KASUL AZ ÉLETEMEN. (Nyugat-kiadás.) A címből semmi esetre sem szabad önéletrajzot következtetni, hiszen Babits művészi elveinek az lenne a legkomolyabb megsértése, ha önmagáról írván pusztán történetbe, életpályájának eseményes feldolgozásába kezdene. A költő introspektív: külső életéből csak a líra érdeklődik, az eseményességet megveti, mert a dráma legbensőbb bensejében zajlik le. Tükkörsíma felszín alá zárni a romboló-ölő belső hullámzást: ezt tanítja Babits Mihály. A felszín alatt robbanásig feszülhetnek az atomok, zajonghatnak és torlódhatnak a hullámok, de ez csak az avatottak, az érzők-értetők szeizmográf-lelkéhez, rezonátorfüleikhez juthat el. A kívülálló

— Babits féllelkű csodáló — símaságot látnak s hűvös márványszobrot ölelnek Babits írásaiban. Az egészelek, a legértőbbek és legérzőbbek delejt, vért, hangokat és hőséget lopnak ki Babits költészetéből.

Ez a kötet: költészet. Babitsi értelemben véve. Szép magasságok, kiterjedt távlatok, komoly mélységek felkutatása, felületes érintése, vagy éppen aprólékos felderítése. Mindez egy kisebb, zárt és mégis végtelen világon belül: a költő lelkében.

Igy lett ebből a kötetből lelki utikalauz, kulcs egy élet és lélek lezart egységéhez. A nagy egész nem érdekli, legalábbis nem törekszik az egészre. A bogárcák halála: épüget negatívum, megszűnés, mint egy elefántcsorda elpusztulása. A kicsiben min-

dig benne van a nagy, a molekulában a lényeg. Ha Babits „Curriculum vitae” című cikkében csak célzásokba bocsátkozik, s egy-két hangulati képpel akarja szemléltetni az életét, bizonyára azért teszi, mert az a néhány kép többet jelent az ő számára, mint egy élethű film vagy millió fénykép.

Másfelől viszont kérdés: volt-e egyáltalán több élete, részletesebb és mozgalmasabb? Élte-e az eseményeket vagy csak események hangulatának kvintesszenciáját szívta-e magába? Érdekelte-e egyáltalán az élet s ha igen, tudatosan érdekelte-e vagy csak úgy, ahogyan általában minden érdekelte? Médiuma volt-e környezetének vagy önmaga tudta-e szuggerálni a környezetét? Vajon az események — az élet — nem úgy hatottak-e rá, mint az igazgyöngy-kagyló testére az idegen homokszemcsék? Tehát: aktív lélek volt-e vagy passzív?

Az igazgyöngyök esetről esetre kitermelődtek, gyönyörű példányokká nemesedtek, költészetünk legszebb értékei között csillogtak. De: vajon az igazgyöngy fontosabb-e, mint a nyersolaj vagy a kőszén? Kellett-e a babitsi szépségimádát?

Nem lett volna-e gyümölcsözőbb, ha zsenijét a *szépirodalom területén belül* a nemzeti irányítás szolgálatába állította volna?

Ezt a kérdést sokan feltették és sokszor.

Babits művészetének részletei önmagukban is jelenségszámba mennek. Humanizmusa költészetének főihletője, magyarsága mellett pedig minden sora garancia. Minden szava! De ha gyeplőt ragadott volna, mint itt ebben a kötetében, az erdélyi, a fogarasi táj érzékeltetésével, a diszkrét sovínizmussal, ha hihetetlen intelligenciáját és roppant szuggesztivitását olyan mértékben állította volna a sürgetőbb és égetőbb nemzeti célok szolgálatába, ahogyan e kötet Tömeg és nemzet című cikkében teszi:

Babits nevelhetett volna egy politikai generációt is. És milyen szép lett volna: babitsi humanizmusban és babitsi magyarságban fogant politikai nemzedék, mely európai, de elsősorban is magyar, mely politikai, de mégis művészeti gyökere van! Hiszen a magyarság lényegét, leglelkét annyira érzi, hogy Illyés Gyula, Szekfű Gyula társaságában a „magyar”-nak, mint fogalomnak ő tudja kifejezni a legcsalhatatlanabb, legvalódibb ismérveit. Emberekből — például Kölcsényből, — tájakból, művészeti megnyilvánulásokból szinte csápokkal tapintja ki a „magyarságot”.

Nemzeti műveltségünkben — irodalmi munkásságát nem is számítva — maradandó, örök jelentősége van. De sajnáljuk, hogy azokban az időkben, mikor nemzeti életünkre még egyetlen ellenséges szem sem kacsintgatott, nem harcolt a küldetésével arányban álló hősiességgel. Beteg volt, sebzett-lelkű — ezt súgják akkori versei. Most is az. De várjuk tőle az irányítást várók rajongásával és tanácstalanságában: adjon utat, irányt: hogyan lehet még jobban magyarnak lenni ma, mikor minden magyarnak kötelessége a legjobb magyarnak lennie!

Hiszen önmaga írja nemsokára megjelenő nagy tanulmányában: „Reálisztikusan józan nép vagyunk, s ugyanakkor egy platónikus jogrend őrzői és bennlakói. Harcos és harcos „éthoszában” megedzett nép, s nemzeti létünket mégis mindig a harcok feladása s a bölcs politikai megalkuvás által biztosítjuk és viszzük tovább.”

Babitsban nagyon szeretjük a „reálisztikus, józan nép” fiát és tiszteljük benne a „platónikus jogrend” őrzőjét. És várjuk tőle, hogy a harcot ne adja fel és ne vezesse „bölcs politikai megalkuvás”, ahogyan eddig sem vezette.

A Mai Vörösmartyról írt hatalmas tanulmányának gondolata

tai jutnak eszünkbe: Vörösmartyban csodálja a klasszikust, az európaiat és a magyart s ugyanakkor idézi Vörösmartyt, aki fényes elméktől azt kívánja, hogy mentsek meg az ember fiát a sülyledéstől, a „nép túlnyomó tömegeit“ a nyomortól. — Most Babits is ezt vállalja s ez a Babits Mihály minden egyetemesége mellett is egyetemesebb, minden öröksége mellett is örökebb és minden magyarsága mellett is magyarabb. Főleg: időszzerűbb. Ez az időszzerűség: örök időszzerűség.

Legnagyobb élő költőnk ki-domborítja eddigi programjának egyes tételeit és háttérbe szorít már régiebb elveket: a kötetnek ez a legnagyobb jelentősége.

Baráth Ferenc

MÁRAI SANDOR: ESZTER HAYATEKA. (Révai.) Mi Márai „titka?“ Mi az oka, hogy kritikusok és írók mind megadják neki tiszteletük, vagy, ami legalább annyira kifejező, gyűlöletük adóját? Miért van, hogy mi fiatalok, nem egyszer erővel menekülünk vonzása elől? Miért, hogy aki hallgatással igyekszik ártani neki, másról beszélve is elárulja magát Máraias ízekkel és fordulatokkal? Mi Márai „titka“? Kortárs megértheti-e egészen írói egyéniségének varázsát?

Talán, hogy aki detektivregénnyel kezdte pályáját, legtovább jutott a valóságon túlra? Talán, hogy új feszültséget tudott bevinni az írói szemléletbe? Főlényes kiábrándultsága vonzott, vagy szemérmes, de konok szimbólumkeresése? Vagy éppen, hogy közönségesen nyílt és levetkező, napjainkban a lélek és a világ legbelsőbb titkait kutatta? Talán, hogy a polgári, analitikus, realista regénynek vissza tudta adni a kalandot? (Nem a lövöldözés, a forradalom, az utazás közkeletű testi kalandjait, hanem a lélekét, a szívét, az ösztönökét.)

Stílusára is gyanakodhatnánk, ha magyar olvasó figyelt volna valaha is igazán a stílusra, (amit Márai egy idő óta gonoszkodó nyelvhelyességgel írálynak nevez); merész szöfűzéseit, új ritmusát, csipkelődő és kiszámított poentirozását, liraiságát meg is becsüli, aki „széptant“ tanult, s Márai levegőjét, az izgalmat, a szorongást, a sorsszerűt még az olvasók is érzik, akik a hír szerint csak hirlapi cikkeit olvasák...

Az újságíró Márai regényeiben irodalmat ír, a legmagasabbat, nem olvasmányt, nem a közönségnek, hanem talán az íróknak, vagy a jövőnek. Elzárkózik egy szellemi magatartásba, kiépített egy gondolatvilágot, s azoknak, akik együtt haladnak vele regényein át, már csak egy-két szava utalás, hogy megérezzék az egész Máraias világlátást s ismerősen üdvözöljenek valamit, ami nincsen ott a szövegben és mégis ott van, — íróknak és olvasónak abban a ritka meghittségében, amit csak nagy alkotók tudnak megteremtteni.

Ami a regényíró Márait érdekli, az, gyakran halljuk, nem könyvkiadói „üzlet“ még ma sem. Annál tiszteletreméltóbb Márai titokkeresése, annál tiszteletreméltóbb hűsége önmagához és kérdéseire. Új könyvének két novellája is jellegzetes Márai-téma. Eszter odaadja a házát, az utolsó menedékét Lajosnak, a szélhámosnak, akiről mindenki tudja, hogy kedvesen és gátlásmentesen meglopott mindenkit családjukban. Miért? Mert van az emberi kapcsolatokban valami nálunknál, logikus éniünknel erősebb, mert a szélhámos életének egyetlen őszinte, ketségbeesett, segélykérő pillanatáért, amit Eszter akkor nem tudott meg, egyszer, most fizetnie kell. Az a lényeges a novellában, ami események és szavak mögött van.

Miféle veszélyek leselkedhetnek a tizenháves, gazdag,

üvegházban nevelt, francia nevelőnőtől, apácaiktól óvott Mária-Krisztinára? Valójában nem is a „veszély” lényeges, hanem Mária Krisztina veszélyérzele, az a tudata, hogy a „veszélyt” úgysem lehet elkerülni, az a borzongó kíváncsiság, ami arra készíti a leányt, hogy lassítsa lépteit és szembeforduljon a férfival, aki követi. Nem is a szavak fontosak (bár igen szép szavak), amit a politikai gyilkosságért elítélt férfi mondhat, hanem az élmény és a távlat s tán az, hogy egy jólnevelt, a világ sötétebb színeitől elzárt leányka meglát valami mást, talán csak a hangulat fontos, álomnak, valóságnak és szim-bolumsejtetésnek az a levegője, ami Márait a Zendülőktől a Féltekenységig, mindig kizárólagosan és egyedül, szinte a szabályos értelemben vett regény rovására is érdekelné látszott.

Zárt és határolt világ szorong a két új Márai-novellában. Kérdései, hangulata, színei ugyanoda mutatnak, ahova a többi Márai-könyvé. Miért így és miért ezt? Márai módszerében van valami mesterségesen kiemelő, erőszakosan elhatároló, tudatosan beállító vonás. Ez a zártság, ez a „fegyelem” művészetének igénye. Minden Márai-könyv mélysege, komolysága valami önkéntes elhatároltság, és valami erőszakos szétbontás eredménye. Először leegyszerűsíti a tételt, aztán szétbontja a mélyét. De zártságának, határoltságának és „hűségének” vannak veszélyei is. Minél többet birkózik egy író a „titkokkal” és a kifejezhetetlennel, annál előbb szállhat rá önmaga ismétlésének vádjára. Minél igényesebb egy stílus, annál gyorsabban használ el bizonyos kifejezéseket, fordulatait annál előbb öregednek meg. Szépprózában például, egy-két évtizeden belül aligha írhatja le valaki (még idézőjelben sem igen) a *titok*, *fegyelem*, *veszély*, *illik és nem illik* szavakat. Ez a törvény olyan erős lehet, hogy egy nap

magának Márainak is figyelnie kell majd rá. *Lovass Gyula*

PASSUTH LÁSZLÓ: ESŐISTEN SIRATJA MEXIKÓT. (Athenaeum.) A történelmi regények divattá süllyedt áradatából, egyak-ran hinárba tévedő, sok iszapot sodró hőmpölygésből magányos szirtként emelkedik ki Passuth László könyve. Már első művében, az Euráziában is erős írói fegyverzetben jelentkezett, új regénye azonban messze felülmúlja minden eddigi írását. A műfaj már magában is súlyos teherpróbája tehetségének, hiszen a történelem csalogató téma-rengetegében csak a legkiválóbbak számára terem babér. Regényének legfőbb értéke talán nem is anyira a kínálkozó tanulság, a múltnak hitre s bizalomra serkentő példája, hanem inkább az a vitathatatlan tehetség, amely mondatról mondatra, szinte tapinthatóan lüktet végig az egész művön. Alig, hogy elindította a cselekményt a salamancai egyetem tudós szerzetes-tanárainak beszélgetésével, már bele is vonta olvasóját tehetségének, a forma és kifejezés egyéni hangulatának búvkörébe. A történelem itt elveszti kötelezőnek érzett, nyomasztó súlyát, amely egy kisé megilletődöttség, a hívő áhítata, s egy kissé leckemondás, alapos, s az adottakhoz kinosan ragaszkodó. Ez a súly gyakran lehúzza a legizmosabb író kezét is. Passuthnál a történelem egyszerűen és könnyedén támad életre, hiányzik róla az évszázadok tisztos patinája; de levegője van, íze, szaga, színe, — már nem történelem, hanem élet. A XVI. század első negyedének spanyol társadalmát mutatja be, az emberiség legnagyobb kalandjainak idejét, szentek és haramiák, szelíd tudósok és véres conquista-doroknak korát. S a koron túlnó egy ember, egyszerű spanyol kisnemes, aki elindul, hogy az Océánus tulsó partján, maroknyi embersereg élén küzdjön

meg végzetével, azzal a keményre vértezett sorssal, mely osztályrésze mindazoknak, akik belenőnek a történelembé. Hernando Cortés pénztelen, ifjú kisvárosi lovagként indul el Mendelintől s alig két évtized múlva ő helyezi Károly császár lábaihoz a birodalom legszebb ékszerét, kifogyhatatlan kincseskamráját: Mexikót.

Az Új-világ csodálatos szépségű tájai, az őslakók törzsi élete, művészete, civilizációja pompázó színekben tárul föl a könyv lapjain. Ez a táj büszke és kifinomodott népével legalább annyira hőse a regénynek, mint Cortés. Passuth zuhatagosan ömlő dús prózája kibomlik és lobog, ragyogva, forrón és bujtogatón, mint a quetzal-madár tolla. Egészen egyéni nyelvezet ez és az író fegyvelmezetten, könnyedén bánik vele. A virágos indián beszéd buja pompája meglep és elkápráztat, lágy ritmus, exotikus virágok illata és mítikus költészet lengi át ezt a beszédet, képek és hasonlatok finom csodái nyilnak egy-egy mondatban. Ragyogó költői képzelettel varázsolja elénk a Minden Világok Urának, Montezumának fejedelmi alakját, Mozgalmasak, erőteljű duzzadóak csatajelenetei, mint a sorsdöntő tabascói ütközet, vagy Tenochtitlán, az ősi város bevétele. De finom, szírom-puha szavakat talál nőalakjainak, különösen Malinallinak, Cortés indián szerelmesének jellemzésére. Malinalli nemcsak tolmácsa, de valósággal diplomatája a kicsiny spanyol seregnek, mely sikerei nagy részét neki köszönheti.

A pompázó, színes háttérből élesen emelkedik ki Cortés komor, magányos alakja. Vajjon mi az, ami a mai kor emberének érdeklődését e nagy kalandor-hősök felé vonzza? Századunk embere nem történetbűvár, történelmi ismeretei sokszor igen fölületesek. Mégis mohón olvassa világszerte a Columbus-

ról, Magelhaesről, vagy Cortésről szóló regényes életrajzokat, időt és figyelmet szentel a velük való megismerkedésnek. Vérrel frott korok emberfeletti kalandjai foglalkoztatják képzeletét. Vajjon közel érzi magát e hőshöz és hőstettekhez? Vagy megúnta napjaink más, vértelenebb porondra áttolódott hősiségét? Menekül előle a keményebb, férfiasabb, kétkézi harcok közé? Úgy lehet, az új hőseket megélténi, újságban, filmen, felvonulásokon lelkes csinadrattával megünnepeli, de a régieket — szereti. Az embert szereti bennük, aki szűkebb ismeretekkel, de tágabb szívvel indult útnak, és a szándékot szereti, amely tisztább és nyiltabb volt, nem érezni mögötte rejtett célokat, melyek az új vakmerők dicsfényét oly gyakran homályosítják el. Cortés e régi hősök legjavából való, zseniális hadvezér, ízig-vérig katona, de lovagiasan és emberségesen az. Urának, Carlosnak önzetlen, haláláig hű szolgálója. Fegyvere a kard és a kereszt, melyet ő hordoz meg elsőnek Mexikóban. Érti és igeden föld hagyományait s bár vérrel és vassal küzd ellene, hogy a lelkeket Krisztus, a földet Carlos számára megszerezze, pusztulása mégis megrendíti.

Kérdéses, vajjon ez az ember-e az igazi Cortés, ez a széles látókörű, kultúrált, sokrétű vezér, ez a kíméletes és megértő hődtő, vagy a történelemből ismert erőszakos, véreskezű kalandor? Talán éppen itt mutatkozik meg legjobban Passuth szuggesztív ereje: a kétféle beállítás közül bitelesebbnek érezzük az ő Cortés-ét s szívesen elfogadjuk olyan barokk lelkületű, súlyos veretű egyéniségnek, amilyennek ő állítja elénk.

Passuth regénye kiváló írói teljesítményt. Reméljük, hogy több, hasonlóan értékes regénnyel fogja gazdagítani irodalmunkat.

Déchy Liane

A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK
KORSZERŰ ÉRTELMEZÉSÉT MUNKÁLJA

AZ ORSZÁG ÚTJA

HAVI ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI FOLYOIRAT.
SZERKESZTIK: BARANKOVICS ISTVÁN ÉS DESSEWFFY GYULA GRÖF.

ELŐFIZETÉSI ÁRA
EGY ÉVRE 5.— PENGÓ
FÉL ÉVRE 2-50 PENGÓ
EGYES SZÁM ÁRA 50 F.

SZERKESZTŐSEG ÉS KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, IV. KER, VÁCI-UTCA 46. II. EM. 3
TELEFON: 18—22—40. — MUTATVÁNSZÁMOT KÉSZÉSGGEL KÜLD A KIADÓHIVATAL

Teljesen zajtalanul dolgozik
az újrendszerű

CONTINENTAL-SILENTA IRÓGÉPI

Az írógéptechnika csodája!

Kérje díjtalan bemutatását a vezérképviselettől:

GOÛ ÉS KOVALSZKY
Budapest, V., Nádor-u. 11.

AZ ANGOL PARK

a legkellemesebb
szórakozóhely

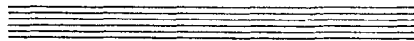

Minden csütörtökön fényes műsor a szabadban

R Ó N A Y G Y Ö R G Y

MODERN
FRANCIA LIRA
MŰFORDÍTÁSOK

Eckhardt Sándor ajánlásával

VIGILIA KIADÁSA

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Possonyi László.